

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Maarja Sarap

**ISASID KAASAV PRAKTIKA JUHTUMITE
LAHENDAMISEL LASTEKAITSES TARTU
JA PÄRNU LINNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Karin Kiis MA

Pärnu 2017

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“..... a.

TÜ Pärnu kolledži ..... osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade isade rollist peres ja isasid kaasavast peretööst	6
1.1. Isa rolli käsitus	6
1.2. Isa roll peres	8
1.3. Tänapäeva isad	10
1.4. Lastekaitsetöö pere toetajana	12
1.5. Isade kaasamine lastekaitsetöötajate töös	16
2. Uurimus isasid kaasavast praktikast Tartu ja pänu linna lastekaitsetöös.....	19
2.1. Valimi kirjeldus, uurimismeetod ja uuringu läbiviimine	19
2.2. Isa roll.....	21
2.2.1. Isa rolli käsitus	21
2.2.2. Isa rolli täitmist mõjutavad tegurid	23
2.3. Isaks olemine.....	32
2.3.1. Isa ja lapse suhe.....	32
2.3.2. Isa vajadused	37
2.4. Isad lastekaitsetöös	39
2.4.1. Isadega seotud olukorrad ja juhtumid lastekaitstes	39
2.4.2. Koostöö isaga ehk kaasamine	44
2.4.3. Isade toetamine	48
2.4.4. Lastekaitsetöö õppetunnid ja soovitusel kolleegile.....	50
2.5. Arutelu ja järeldused	52
Kokkuvõte	56
Viidatud allikad.....	58
Lisad.....	62
Lisa 1. Intervjuu kava.....	63
Summary	65

SISSEJUHATUS

Eestis on palju probleeme sellega, et isad ei ole enda perekonnale ja lastele piisavalt olemas, nad kas üldse ei osale oma lapse eest hoolitsemisel või ei paku nad ajapuuduse tõttu piisavalt vaimset ja praktilist tuge oma perele. Lastekaitse üks ülesanne on aidata kaasa sellele, et lapsed kasvaksid võimalikult toetavas keskkonnas ning seega võiksid lastekaitsetöötajad oma töös tähelepanu pöörata isade rolli toetamisele. Eestis ei ole uurimusi, mis käsitleks põhjalikumalt, kuidas lastekaitsetöötajad näevad isa rolli laste kasvatamisel. Ivanova (2007, lk 12) leidis, uurides kahte Eesti lastekaitsetöö käsiraamatut, et isade rolli perekonnas peetakse vähemoluliseks kui ema rolli. Tekib küsimus, kas ja kui palju isasid tegelikult lastekaitsetöösse kaasatakse. Teiste riikide uuringud viitavad, et lastekaitse praktikal on selles osas veel kõvasti arenguruumi (Goff, 2012, lk 282; Storhaug, 2013, lk 1751; Maxwell jt, 2012, lk 164; Philip & O'Brien, 2016, lk 1114).

Probleem tekib, kui lastekaitsetöötajad tegelevad vaid ühe vanemaga, samas kui neil oleks võimalus mõlemaga tegeleda, jõudmaks lapse seisukohalt parima võimaliku lahenduseni. Suurbritannias läbi viidud uuring näitas, et isad soovivad osaleda töös lastekaitsetöötajatega, kui neid kaasatakse, samas lastekaitseasutused on tihti pigem keskendunud tööle naistega (Goff, 2012, lk 282). Lastekaitsejuhtumite lahendamisel võivad spetsialistid jätta isa kõrvale ning suhtuda temasse kui mitte nii olulisse isikusse lapsekasvatamisel. See võib tingitud olla lastekaitsetöötajate soorollide nägemusest. Samuti leiti lastekaitsetöötajate narratiive uurides, et lapse igapäevastes tegevustes kirjeldatakse isa harva. Kui seda tehakse, siis pigem seoses väärkohtlemisega. (Linno, viidatud Ein, 2016, lk 12 vahendusel).

Kuivõrd statistika näitab üksikvanemaga perede kasvu Eestis ning suur osa neis peredes kasvavatest lastest elab emaga, siis on seda oluline uurida (Tõnurist, 2014). Eelneva

tõttu on lõputöö eesmärk selgitada välja lastekaitsetöötajate arusaamad isa rollist laste kasvatamisel, nende senised kogemused isade kaasamisel ning juhtida tähelepanu mõlema vanema kaasamise vajadusele. Töös leitakse vastus järgmistele uurimisküsimustele:

- Kuidas näevad lastekaitespetsialistid isa rolli lapse kasvatamisel?
- Kuidas kaasavad lastekaitespetsialistid isasid oma töös?

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- Anda ülevaade isa rolli käsitlestest ning isasid kaasavast lastekaitse praktikast, toetudes erialakirjandusele;
- Koostada intervjuu kava, lähtudes uurimiseesmärgist ja uurimisküsimustest;
- Selgitada välja uuringu eesmärgi täitmist võimaldav valim, leida uuringus osalejad ning viia läbi fookusrühma intervjuud;
- Analüüsida saadud andmed ning neile tuginedes anda ülevaade tulemustest ning järeldustest.

Uuringu ettevalmistamisel toetutakse erinevatele käsitlustele isa rollist ning peret toetava lastekaitsetöö põhimõtetele. Empiirilise uuringu raames viidi läbi kaks fookusgrupi intervjuud lastekaitsetöötajatega Tartus ja Pärnus. Mõlemad intervjuud olid anonüümsed ja osalemine on intervjuueeritavatele vabatahtlik.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas antakse ülevaade erialasest kirjandusest isa rolli käsitlemise kohta ning isasid kaasavast lastekaitsetöö praktikast. Uurimistöö teises osas selgitatakse uuringu läbiviimist, sh andmekogumis- ja analüüsimeetodit ning valimi koostamist. Samuti tuuakse välja uuringu tulemused ja järeldused.

Autor tänab oma lõputöö juhendajat, Karin Kiisi, julgustuste, kannatlikkuse ja mõistvuse eest. Koostöös tekkisid teemaga seondult põnevad arutelud, mõtted ja uued ideed. Samuti tänan intervjuudes osalenud lastekaitsetöötajaid, kes olid valmis avatult rääkima oma tööst.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE ISADE ROLLIST PERES JA ISASID KAASAVAST PERETÖÖST

1.1. Isa rolli käsitus

Isal rolli võib kirjeldada mitmest aspektist lähtuvalt. Huttuneni (viidatud Raudsepp, 2014, lk 10 vahendusel) järgi võib rääkida bioloogilisest, juriidilisest, sotsiaalsest ja psühholoogilisest isadusest. Bioloogilise isaduse määratlemine on kõige selgem – lapsel saab olla vaid üks bioloogiline isa. Siiski ei tähenda see automaatselt, et lapse eostanud isa ka last kasvatab või et tal on lapsega lähedane suhe, on võimalik, et bioloogiline isa ei ole oma lapsest isegi teadlik. Tavaliselt on bioloogiline isa ka juriidiline isa, aga mitte alati. Juriidiliseks isaks võib saada isaduse tunnistamisel, tunnustamisel või lapsendamisel. Juriidilisel isal on riigi ja lapse ees kohustused: maksta lapse elatist, vastutada tema eest, kuid loomulikult kaasnevad sellega ka õigused. Sotsiaalne isadus väljendub mehe osaluses lapse kasvatamisel ja koduses igapäevaelus. Ka seda rolli ei pea täitma vaid bioloogiline isa, vaid seda võib teha ka, näiteks ema uus elukaaslane ehk lapse kasuisa. Oluline on, et lapsel tekiks selle rolli täitjaga side. Psühholoogiline isadus on seotud alateadvustatud ja teadvustatud kiindumussuhtega ning lapse ja isa vahelise suhtlemisega, mis seda kiindumussuhet hoiab. Psühholoogilise isaduse aluseks on lapse ja vanema emotsionaalne suhe ning isa armastus oma lapse vastu, ka see ei ole alati otseselt seotud bioloogilise või juriidilise isadusega. (Huttunen, viidatud Raudsepp, 2014, lk 10 vahendusel)

Seega võime isa määratlemisel lähtuda näiteks perekonnaseadusest (PKS), mis sätestab perekonna mõiste ja perekonnaliikmete kohustused ja õigused üksteise ees, ka lapse isikuhoolduse, hooldusõiguse ja varahoolduse. PKS § 84 järgi on isa mees, kes on lapse eostanud, st kas on lapse sünni ajal emaga abielus, on isaduse omaks tunnistanud või on kohtu poolt tuvastatud (Perekonnaseadus, 2009). Sama seaduse § 87 järgi on välistatud isaduse omaksvõtt tinglikult või tähtajaliselt. See seab aluse, et isadus on pikaajaline,

isegi eluaegne kohustus ning sellest võib järeldada, et ka isa hoolt ja armastust tuleb pakkuda tingimusteta. Lapsevanema juriidilisest kohustustest lapse eestkostjana saab tuletada tema kohustuse olla lapsele hoolitsuse ja turvatunde pakkujaks ning toetada tema sotsialiseerumist. See on isaks olemise sotsiaalne tahk, mis on seotud tegevustega lapse eest hoolitsemisel ning vanemliku vastutusega lapsele vajaliku arengukeskkonna pakkumisel.

Oluline on ka PKS § 89 esimene punkt, mis ütleb, et isaduse omaksvõtmisel peab olema ema nõusolek. Seega on emal suur vastutusõigus, määrates, kes tema lapse elus hakkab isa rolli täitma ning selleks ei pea alati olema bioloogiline isa. Kui isadus on tunnistatud, järgnevad isa jaoks lisaks rõõmudele ka kohustused. PKS § 111 järgi on isal kohustus pidada üleval lapse ema ja last kaheksa nädalat enne ja 12 nädalat peale lapse sünni.

Samas ei piirdu isa roll üksnes majandusliku turvatunde tagamise ja hoolitsuskohustusega. D'Andrade & Sorkhabi (2016) ning Storhaug (2013) viitavad uuringutele, mille kohaselt saavad lapsed, kelle kasvatamisel on aktiivselt osalenud mõlemad vanemad, elus paremini hakkama kui need, keda on pigem üks vanem kasvatanud. Mõlema vanema olemasolu mõjutab positiivselt laste kognitiivset ja psühholoogilist arengut ning edukust koolis ning vähendab delikventse käitumise riski (D'Andrade & Sorkhabi, 2016, lk 543; Storhaug, 2013, lk 1751). Kiindumussuhe mõlema vanemaga loob kasvavale lapsele tervikliku maailmapildi. Samuti on isa lapsele eeskujuks, kas tulevikus ise samas rollis olemisel või tütarlapsele partneri valimisel (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 6). Bernard ja tema kolleegid Whitson & Kaufman (2015, lk 2933) on, toetudes mitmetele uuringutele, välja toonud, et isa puudumine seostub laste madalama IQ-ga ja nõrgemate akadeemiliste tulemuste ning kõrgemate depressiooni näitajatega, samuti mõjutab puuduv suhe isaga laste sotsialiseerumist. Ja vastupidi, toetavate ja hoolivate isade lastel on paremad akadeemilised tulemused ning neil esines vähem delikventset käitumist (Bernard jt, 2015, lk 2923). Seetõttu on oluline, et lapse kasvatamisel osaleksid mõlemad vanemad. Kiindumussuhe tähendab isa jaoks ka oma rolli lahti mõtestamist. Isaks olemine tähendab ka toetava suhte loomist lapsega, tegelemist tundekasvatuse ja väärtuste kujundamisega.

Isa rollid sõltuvad ka sellest, kas ollakse pärisisa. Kasuisad ei saa üle võtta bioloogilist rolli, küll aga võiksid olla valmis pakkuma kohalolu igapäevastes muredes ja rõõmudes ning hoolitseda lapse vajaduste rahuldamise eest. Veelgi enam peaksid seda tegema bioloogilised isad. (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 5)

Kahjuks on Eesti perepoliitikat väljaspool riiki kirjeldatud kui ema ja lapse keskset (Sotsiaalministeerium, 2011a, lk 17). See tähendab, et isa jääb justkui pereelust rohkem kõrvale. Küll aga võime Põhjamaade näitel öelda, et siin mängib poliitika kujundamine suurt rolli – seda vastavalt tehes saavad kõik pereliikmed pereelust positiivseid emotsioone. (Sotsiaalministeerium, 2011a, lk 17).

Muret isade rolli pärast peres ja lastekasvatajana ei tunta ainult Eestis, probleeme on ka teistes riikides. Järjest enam räägitakse sellest, et isad ei ole sageli füüsiliselt või psühholoogiliselt oma laste jaoks olemas ning kuidas see mõjutab lapsi ja emasid (Philip & O'Brien, 2016, lk 1114). Coakley (2015, lk 359) leiab, et kuna isade rolli peres ja üldse vanemana ei hinnata ühiskonnas piisavalt, siis ei suuda ka peretööd tegevad ja abistavad spetsialistid, nagu lastekaitse, pakkuda isadele efektiivset abi. Lastekaitse võiks teha rohkem koostööd teiste ametkondadega, et välja töötada ja rakendada uusi tavasid, mis aitaksid isadel rohkem oma peres olla kaasatud (Coakley, 2015, lk 359). Isasid kaasava peretöö olulisust on rõhutanud ka mitmed teised autorid (Goff, 2012, lk 282; Storhaug, 2013, lk 1751; Maxwell jt, 2012, lk 164).

Seega võib öelda, et isa roll võib olla väga erinev, sellega kaasnevalt ka rolliülesanded, -kohustused, aga ka -õigused ja -rõõmud. Kahjuks ei toeta meie emakeskne perepoliitika alati isa rolli täitmist ning isa võimalikku panust ei pruugita õiglaselt hinnata. Seda probleemi saaksid aidata leevendada peredega töötavad spetsialistid, tehes üksteisega koostööd ja töötades välja uusi võimalusi isade toetamiseks ja kaasamiseks.

1.2. Isa roll peres

Lapse kasvatamisel kipuvad isad pigem tagaplaanile jääma. Kui lapsed on veel väikesed, siis ei jää enamasti nendega koju mitte isad, vaid emad. Sellel on mitmeid põhjuseid, näiteks ema rinnaga toitmise olulisus. Isadel on hirm, et nad ei tule lastega toime. Isad ise toovad välja põhjuseks ka seda, et neil on nõrgemad närvid, nad ei suuda

mitme asjaga korraga tegeleda nagu naised ning neil pole olnud palju varasemat kokkupuudet lastega. (Karu, Kasearu, & Biin, 2007, lk 35–36)

Isa on lapsele eeskuju isegi, kui ta seda ise ei mõista. Kahjuks paljudel isadel pole sellist eeskuju oma lapsepõlves olnud, mistõttu nad ei oska ka ise isana eeskujuks olla. Tänapäevane "edukas" mees kompenseerib tihti oma ebakindluse meeletootühulgaga, lootes sellega perele vähemalt majanduslikku kindlust pakkuda. Mehi peaks julgustama, et nad enda kompleksidest üle saaksid ja hoopis enda positiivse käitumisega lastele head eeskuju näitaksid. Isade panust ja osalust lapse kasvatamisel, võib väga hästi näidata see, kuidas on ta kaasatud lapse koolitöösse. Lihtne on see ema kohustuseks suunata, selle taga võib olla lapse ja isa kiindumissuhte puudumine või ka lihtsalt ajapuudus. Lapse ja isa suhe kujuneb välja juba lapse 1.–4. eluaastal, kuid selle segavaks faktoriks võib olla ka emade liigne kontrollivajadus ning arvamus, et nad peavad kõik ise ära tegema. (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 7)

Suhe isaga mõjutab last tugevalt, olgu positiivselt või negatiivselt. Uuringust, mis viidi läbi Eestis gümnasistide seas, tuleb välja, et need noored, kes hindasid enda suhet isaga paremaks, tunnevad ennast õnnelikumana ja enesekindlamalt. Need noored, kes ei hinnanud enda suhet isaga niivõrd heaks, emotsionaalselt lähedaseks suhteks, nendel olid kõrgemad enesega rahulolematuse ja depressiooni näitajad. (Rätsepp, 2008, lk 60)

D'Andrade & Sorkhabi toovad, mitmete autoritele viidates, välja, et isa ei mõjuta last üksnes otseselt läbi isa-lapse suhte, vaid mõjutades lapse ema käitumist. Üksteist toetavad ja positiivsed suhted vanemate vahel on olulised ka lapse jaoks (D'Andrade & Sorkhabi, 2016, lk 544). Sinisaar & Tammpuu leiavad, et eriti lahutatud vanemate puhul peaks riik enda poliitika ja muu tegevusega rohkem toetama neid peresid oma probleemide lahendamisel, et vanemad saaksid oma tähelepanu ja pingutuse pühendada lapse huvidele. Riik peaks pakkuma võimalust ka isale hüvitise, puhkuse ja muu taotlemisel. Veel enam, isa peaks olema kaasatud lapse kasvatamisse juba imikueast, sest mida tugevam side tal lapsega tekib, seda suurem on šanss, et ta panustab lapse kasvatamisse ka perest lahus elades. (Sinisaar & Tammpuu, 2009, lk 8)

Põhjamaades jääb lausa 90% isadest koju pikemaks ajaks, kui laps on perre sündinud. Selline käitumine mõjub positiivselt isa ja lapse suhtele ning tõstab lapse turvatunnet.

Samuti mõjub see hästi ka riigi iibele, sest isade selline käitumine annab kindlustunnet ka emadele edaspidiseks. (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 12)

Uuringud on näidanud, et isade suurem panus lastekasvatamisel ja majapidamistöodes, aitab parandada kogu pere suhteid. Isade vabatahtlik osalus lapse kasvatamisel on positiivses seoses paljude lapse käitumuslike aspektidega. Tihti näitavad uuringud laste kõrgemat motivatsiooni õpingutes, eriti tüdrukutel väiksemat riski kannatada hiljem vaimse tervise hädaades ning eriti poistel väiksemat tõenäosust sattuda kriminaalsete tegudega karistusregistrisse. (Flouri, Narayanan, & Midouhas, 2015, lk 6-7)

Positiivseid mõjusid on lapse kasvatamisel avastatud ka isadele endile. Väidetavalt käituvad enda järeltulijatega koos elavad mehed vähemriskeerivamalt ning on tervislikuma eluviisiga, tarvitades vähem sõltuvusttekitavad mõnuaineid. Nad on teadlikumad oma tegude tagajärgedest ja sellest, et laps võtab kiiresti õppust. (WHO, 2007, lk 6-7)

Isade võimekus oma rolli täita ei ole tihti ühesugune, kõik on erinevad inimestena kui ka sellepolest, mida nad lapsele pakkuda suudavad. Ühes uuringus selgus, et näiteks materiaalselt jõukamad isad ei pruugi suuta hoida hooldusõigust kauem. Samuti tuleb sellest uuringust välja, et isade enda isade mõju lapsepõlvest ei annagi mingit efekti sellele, milline on inimene hiljem ise isana. (Goldscheider, Scott, Lilja, & Bronte-Tinkew, 2015, lk 1643)

Lapse kasvatamisel ei ole isad alati esirinnas, küll aga võivad nad seda kompenseerida suure tööhulgaga, proovides nii perele majanduslikku kindlust pakkuda. Riik peaks püüdma isasid rohkem toetada, et nad omakorda suudaksid ja tahaksid oma peret toetada. Mõnest uuringust tuleb välja, et isa kaasatust peres saab näha tema tööde hulgast kodus ning üldiselt on lapsed sellest positiivselt mõjutatud. Mõni uuring selgitab, et majanduslikult kindlustatunud isad ei pruugi kuidagi olla paremad hooldusõigusekandjad.

1.3. Tänapäeva isad

Isa roll ühiskonnas on muutumas, samuti nagu peremudelid. Ühelt poolt on viimastel aastatel üha rohkem nn toetavaid isasid, kellel on enda lastega tugev, emotsionaalne side

(tugevam kui neil enda isaga oli), nad osalevad aktiivsemalt ka lastekasvatuses ning kodustes töödes. Kuid teiselt poolt on veelgi rohkem kasvanud nõ eemalolevate isade arv, kes on enda igapäevase tööga liialt hõivatud, tihti ka välismaal, ja kes arvavad, et nad ei peaks lastekasvatuses osalema. (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 5)

Tänapäeval pole enam uudiseks, et vanemateks võivad olla ka kaks samasoolist isikut ehk üha rohkem räägitakse kahe isaga peredest. Kui kaks meest armastavad enda last ning kasvatavad teda hoole ja tähelepanuga, siis sellel lapsel võivad olla paremad arengutingimused kui lapsel peres, kus on olemas nii ema kui isa ning uhke kodu, kuid vaimselt ja hingeliselt pole kumbagi kohal ja kodu on tühi ega tekita turvatunnet. Uuendusliku peremudeliga peavad järjest rohkem hakkama arvestama ka lastekaitsetöötajad.

Samas on töötajaid, kes arvavad, et perekond, kus on näiteks kaks isa, ei anna lapsele tervikliku perekonna ettekujutust. Mõned Eesti lastekaitsetöötajad leiavad, et perekond, mis ei ole traditsiooniline, on ebanormaalne. Selline suhtumine mõjutab oluliselt nende kutselist käitumist. Lastekaitsetöötaja ei saa pakkuda tuge ja mõistmist kliendile, kelle eluviis on tema meelest väärastunud. (Ein, 2016, lk 18–19)

Mõned isad arvavad ka ise, et nende roll ühiskonnas on päris palju muutunud. Nad on muutunud emotsionaalselt ja hingeliselt kaasatumaks enda pere- ja lasteteemadel, nad ise soovivad rohkem kaasa rääkida ja mõelda. Ka ühiskond ootab neilt suuremat panustamist, üha enam räägitakse soolise võrdõiguslikkuse teemadel. (Storhaug, 2013, lk 1755)

Ka lastega seotud mured on ajaga muutnud ning see toob kaasa uusi väljakutseid vanemate jaoks. Viimasel aastakümnel on üha rohkem päevakorda tulnud laste vaimse tervise probleemid. Kuigi neid osatakse rohkem diagnoosida, ravida ja ennetada, siis pere, ja isade jaoks on nende märkamine ja nendega toimetulek keeruline. Ühes uuringus selgus, et isade tähelepanelikkus vaimse tervise murede osas tõuseb, kui ta on seda vähemalt ühe korra kogenud või kõrvalt näinud. Koolide ja ravisutuste jaoks on oluline, et ka isad oskaksid oma lapse võimalikke vaimseid haigusi varakult ära tunda ning lapsed jõuaksid õigel ajal vajaliku abini. (Morris, 2014, lk, 59)

Samas on oluline, et isadel aidataks mõista oma lapse vaimse tervise probleeme, sest Bernard ja tema kolleegid (2015, lk 2924) on Jacobsile viidates välja toonud, et juhul, kui isa ei ole teadlik, kuidas lapse haigus avaldub ja areneb, võib see negatiivselt mõjutada lapse ravi, samuti võib isa sellises olukorras last ülemäära distsiplineerida. Lisaks viitavad uuringud, et nii poistel kui tüdrukutel, kes ei ela küll isaga koos, kuid kellel on hea side isaga, on vähem käitumisprobleeme koolis kui neil, kel toetav side isaga puudus. (Bernard jt, 2015, lk 2924)

Kõik inimesed on erinevad ja panustavad omamoodi. Kindlasti mõjutab ka enda kodune kogemus. Vanemaks olemine on oskus, heaks vanemaks, olgu emaks või isaks, ei sünnita, vaid õpitakse läbi oma kogemuse. Raskem on siis, kui lapsepõlvkogemusest pole saadud vajalikku eeskuju või head rolli kogemust. Õnneks on riik kavandanud mitmeid meetmeid positiivse vanemluse parandamiseks ja arendamiseks. „Laste ja perede arengukavas 2012-2020“ annab ülevaate erinevatest selle eesmärgi täitmiseks ellu kutsutud programmidest ja õpitegevustest. (Aru, Reinomägi, & Pais, 2011, lk 19)

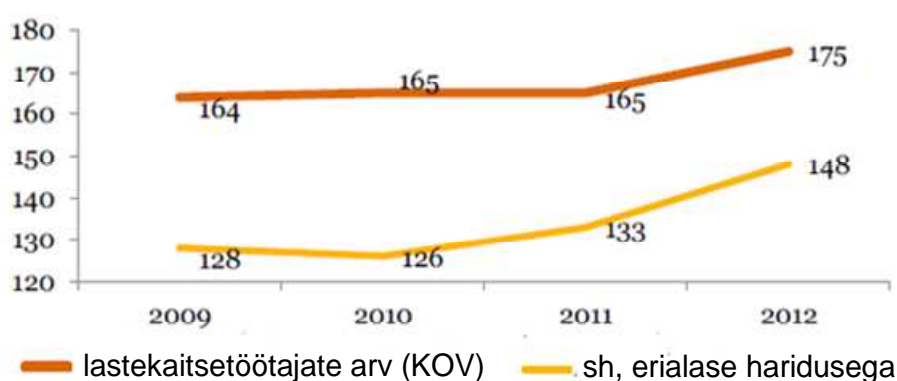
Tänapäeva isadel on vaja tulla kaasa muutustega. Koos ühiskonnaga muutuvad ootused lapsevanemaks olemisele ning muutuvad ka isad ise. Kõige olulisem on isa enda tahe ja soov õppida, sest ainult uute kogemustega saab kasvada ja areneda. Peredele suunatud abisüsteemid ja lastekaitsetöötajad peavad õppima neid muutusi peremudelites kui isade käitumises aktsepteerima ja nendega toime tulema, sest ainult sellisel juhul on neil võimalik peresid vajaduse korral toetada.

1.4. Lastekaitsetöö pere toetajana

Eestis reguleerib lastekaitsetööd Lastekaitseseadus (LasteKS), mille § 2 seab seaduse sihiks väärtustada lapse arengut, kasvamise keskkonda, elukvaliteeti, tervist ja heaolu. Selle seaduse § 3 järgi peetakse lapseks alla 18-aastast isikut (Lastekaitseseadus, 2014). LasteKS on kooskõlas ka ÜRO lapse õiguste konventsiooniga, mis sõnastab kõigile lastele kehtivad inimõigused, sh õiguse elule, õiguse vaimsete ja füüsiliste võimete arendamisele ning õiguse kaitsele (Lapse õiguste konventsioon, 1991).

Kuigi on veel olukordi, kus peredega töötavad mitteerialase haridusega lastekaitse spetsialistid, siis aina enam peetakse oluliseks vastavat väljaõpet. 2016. aastal

jõustunud LasteKS kohaselt peab lastekaitsetöötajal olema erialane ettevalmistus ja kõrgharidus ning vähemalt kahe aasta jooksul peale lastekaitseteenistusse tööle astumist peab lastekaitsetöötaja omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele (Lastekaitseseadus, 2014). Töötajatele, kes töötasid teenistuses juba enne seaduse rakendumist, kehtib viiteaeg, tänu millele on neil aega nõudeid täita kuni 2022. aasta jaanuarini. Järgnevalt jooniselt 1 võib näha, kui palju oli ja kuidas muutus aastatel 2009–2012 lastekaitsetöötajate ja erialase haridusega lastekaitsetöötajate arv (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 28).

Joonis 1. Erialase haridusega lastekaitsetöötajate arv aastatel 2009–2012 kohalikes omavalitsustes. (*Ibid.*, lk 28)

Jooniselt 1 on näha, et erialase kõrgharidusega lastekaitsetöötajate arv on tõusuteel. Samuti on lastekaitsetöötajate koguarv tõusutrendis. Selleks, et lastekaitsetöötaja saaks oma tööd hästi teha, toetavad teda erinevad teenused. Enimlevinud teenused lastekaitsetöö valdkonnas kohalikes omavalitsustes on järgmised (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 115):

- sotsiaalnõustamine,
- hooldajatoetus,
- eluasemeteenused.

Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi viidud uuringust selgus, et lastekaitsetöötajate hinnangul oleks teenustest enim juurde vaja tegevusteraapiaid, laps- ja täisealissõltlaste ravi ning rehabilitatsiooni, laste päevakeskust, pereteraapiad, lapse tugiisiku- ja koduteenust. Samuti soovitakse tähelepanu juhtida sellele, et kui teenust kohalikus omavalitsuses võimaldatakse, ei pruugi teenuse maht olla alati piisav. Suurim piirang

omavalitsusele teenuseid osutamisel on finantsiliste ressursside puudus. (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 43)

Lastekaitsetöö ei ole lihtne. Suureks probleemiks on töötajate suur töökoormus, sest lapsi ühe töötaja kohta on palju. 2011. aastal avaldatud uuringus (Kütt, 2011, lk 42) on välja toodud, et lastekaitsetöötajad üle Eesti tunnistavad oma töö raskusteks kohtuistungitel osalemist, arengukavade väljatöötamist, rahvusvaheliste eriarvamustega tegelemist ja nõustamiskomisjoni tööd.

Lisaks sellele peavad lastekaitsetöötajad silmitsi seisma probleemidega, mille lahendamiseks on nende käed liiga lühikesed. Spetsialistid üle Eesti on märkinud oma tööga seonduvateks probleemideks 2010. aastal kõige rohkem lastevanemate oskuslikke puudujääke oma laste kasvatamisel, laste koolikohustuse mittetäitmist ning laste ja täiskasvanute sõltuvusprobleeme ja perede majanduslikke raskusi (Kütt, 2011, lk 43). Helmen Kütt, kes uuris oma töös lastekaitsetööd ja selle muutumist 10 aasta jooksul, tõdeb, et probleemid olid täpselt samasugused aastal 2001 nagu midagi polekski muutunud. Seega peaks riik lastekaitsetöötajate töökoormuse leevendamiseks oma poliitikat korrigeerima. (*Ibid.*, lk 70)

Lastekaitsetöötaja peab tegelema probleemidega algusest lõpuni. See eeldab arusaamist ja mõistmist, mis on probleemi tegelikud tagamaad. 2010. aastal on lastekaitsetöötajad hinnanud, et suurimad probleemide põhjustajad peredes on alkoholisõltuvus, vanemate töötuse ja lahutusega kaasnevad probleemid, perevägivald ning vanemate töötamine kodust kaugel (Kütt, 2011, lk 44). Eelloetletud olukordadest mitmeid ei ole võimalik üksinda perekonna jaoks ära lahendada, vaid tuleks teha koostööd teiste spetsialistidega, näiteks suunata perekond pereteraapiasse.

Kui lastekaitsetöötaja on teada saanud abivajavast lapsest, siis tema kohustus on reageerida ja vajadusel sekkuda. Ta peab hindama pere vajadust abi järele, planeerima abi andmise ning protsessi jälgima. Kahjuks on paljudel lastekaitsetöötajatel väga suur töökoormus ning kõikide probleemide lahendamistega ei jõua tegeleda. Veel enam – Eesti lastekaitsetöötajatel on puudus ühtsetest hindamis- ja otsustusinstrumentidest ning muudest abivahenditest oma töö teostamisel. Paljud otsused on nõ kaalutlusotsused,

mille langetamisel jääb kogu vastutus töötaja kanda, samas pole tal ühtki ametlikku alust, millest juhinduda. (Sotsiaalministeerium, 2011a, lk 37–38)

Sotsiaalministeeriumi kavandatud riigi lastekaitse korralduse muutmine peaks positiivseid vilju kandma kõigi osapoolte jaoks: riigile endale, lastekaitsele ning lapsele. Professionaalne lastekaitsetöötaja, tehes koostööd teiste spetsialistidega, saab märgata abivajavat last õigeaegselt ning seejärel ka sekkuda enne, kui on hilja. Ühtsete hindamisvahendite kasutuselevõtt aitab läheneda perekonnale süsteemselt ja terviklikult ning on tähtis, et seda saaksid teha kõik lastekaitse spetsialistid üle riigi samade meetmetega. Sellised ühised alused instrumendid toetavad tegelemist erinevate probleemidega, sh koolist väljalangemise ja alaealiste õigusrikkumistega. Peale lastekaitse korralduse uuendamist on loodetavasti üle riigi paremad võimalused ka uute, erinevate teenuste pakkumisel. (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 83)

On ka oluline, et lastekaitsetöötajad oskaksid vajalikul hetkel abi pakkuda või siis abipalvet kuulata – vahel kuuldakse, aga ei kuulata. Praxis uuringust (Karu, Turk, Suvi, & Biin, 2012, lk 39) tuli välja, et 20% küsitletud lapsevanematest on tundnud, et mõnikord vajaksid nõu ja abi lapsevanemaks olemisel, 30% lapsevanematest on seda tundnud harva, aga siiski tundnud vajadust abi järele. Samast uuringust tuleb ka välja, et lapsevanemad sooviksid enim teadmisi juurde enda stressitaseme vähendamise ja lapse normaalse arengu kohta. (*Ibid.*, lk 39)

Eesti lastekaitstes töötavad enamuses naised, meessoost lastekaitsetöötajad on pigem erand. Meessoost töötajate suurem osakaal lastekaitstes oleks väga tervitatav. See võib julgustada Eesti mehi ja isasid abi küsima ning nad ei tajuks end perega tegelevates süsteemides võõrkehadena. Selleks oleks vaja muuta ka riigi poliitikat, sest praegu on Eesti perepoliitika selgelt emadekeskne, kuigi tunnustatakse isade tähtsust selles (Uus & Vihma, 2011, lk 11).

Ka teiste riikide uuringud on viidanud probleemile, et lastekaitsetöötajate põhirõhk on emadel ning töö isadega ei ole alati efektiivne. Kuigi isade kaasamisel lastekaitstes on tehtud suuri samme ja edasiminekuid, siis vajab valdkond endiselt tähelepanu, et mitte jätta isasid unarusse. Veel enam, rõhku ei peaks panema ainult ühe isiku, vaid kogu

perekonna ja selle vajaliku tugivõrgustiku kaasamisele. (D'Andrade & Sorkhabi, 2016, lk 555–556)

Suurbritannias õpetati lastekaitsetöötajaid rohkem isasid kaasama ning kaks kuud peale treeningut näitasid koolitusel osalejad häid tulemusi, sealhulgas oli tõusnud spetsialistide enesetõhusus. Treeningu jooksul tutvustati lastekaitsetöötajatele muuhulgas ka motiveerivat intervjuerimist, mille käigus nad õppisid, kuidas tulla paremini toime klientidega, kes ei ole koostöövalmis. (Scourfield jt, 2012, lk 1431) See kogemus näitab, et sobival väljaõppel on oluline roll muutmaks lastekaitsetööd isadekeskseks.

Lastekaitsetöötajatel, eriti, kelle tööpiirkond asub väiksemas omavalitsuses, on suur töökoormus ja suur vastutus. Maapiirkondades pole tavaliselt eraldi lastekaitsetöötajat, vaid tema tööülesanded peab täitma sotsiaaltöötaja, kellel on ka väga palju muid kohustusi. Et lastekaitsetöö oleks efektiivsem, on oluline koostöö teiste spetsialistidega, samuti riigiga. Riik saaks kehtestada lastekaitsele ühtsed juhised ja leida oma poliitikaga lahendusi probleemidele, mis on aastakümneid selles valdkonnas samad püsinud.

1.5. Isade kaasamine lastekaitsetöötajate töös

Eesti lastekaitsetöötajad lähtuvad põhimõttest, et laps on alati keskpunktis ja nende töös kõige tähtsam. Samuti rõhutatakse, et vanematel on võrdsed kohustused ja õigused ning mõlemaid vanemaid tuleb kaasata. Siiski tuleb lastekaitsetöötajate sõnu ja praktikakogemusi võrreldes välja, et teoreetiliselt käsitletakse mõlema vanema rolli võrdväärseks, aga praktikas nähakse neid siiski erinevatena. (Hein, 2017, lk 56–57)

Võib juhtuda, et lastekaitsetöötajad ei kaasa juhtumi lahendamisel isa, sest teda nähakse, kas ohuallikana või teda ei peeta lapsekasvatamisel oluliseks. Selline seisukoht võib tuleneda ka lastekaitsetöötaja isiklikest välja kujunenud soorollidest. (Ein, 2016, lk 12) Kui tuleb välja, et isad on olnud negatiivse mõjuga lapsele, siis lastekaitsetöötajad kipuvad arvama, et nendega ei peaks koostööd tegema. Samuti, kui emad ise on rääkinud isade kohta midagi negatiivset või neil on omavahelised konfliktid, siis tihti

töötajad ei võtagi isaga ühendust, püüdes nii kaitsta last ja ema. (Storhaug, 2013, lk 1754-1756)

Marju Selg toob välja, et sotsiaaltöötaja eluline ja kogemuslik taust mõjutab tema nägemust kogu maailmast (Selg, 2008, lk 50). Seega võivad lastekaitsetöötajat mõjutada isade kaasamisel tema enda isiklikud väärtushinnangud ja arusaam soorollidest ning soorollile kohasest käitumisest, samuti töötaja elukogemus. Mõnel sotsiaaltöötajal on hoiak, et isad peavad käima tööl ja perele raha teenima, see ei ole emade, naiste ülesanne. Veel enam, mõne lastekaitsetöötaja jaoks on loomulik ema ja lapse armastus, kuid isa ja lapse vaheline lähedussuhe võib paista kahtlasena. Selle märkamine võib töötaja jaoks tähendada alarmikella ning kahtlustatakse võimalikku seksuaalset väärkohtlemist. Selline umbusklik suhtumine võib tuleneda soovist olla pädev lastekaitsetöötaja. (Ein, 2016, lk 22–23)

Tuleb ka ette, et mõni ema teadlikult esitleb end sotsiaaltöötajale või mõnele teisele professionaalile üksikemana, kuigi tegelikult elab kodus ka lapse isa või naise uus elukaaslane. Seda tehakse seetõttu, et üksikvanemal võib olla parem võimalus saada näiteks mõnd sotsiaaltoetust. See aga on halb variant lapse ja isa suhtes, sest niiviisi käitudes lõigatakse ära võimalus kaasata isa lastekaitse juhtumitöös. (Ein, 2016, lk 28–29)

Osad sotsiaaltöötajad mõistavad, et isadega töötamine on vajalik. Usutakse, et seda peaks tegema isegi põlvest põlve, sest kui laps juba oma nooruses näeb, kuidas isa oma armastust väljendab, siis julgeb ta ka ise isana sedasama teha. (Ein, 2016, lk 26) Seega, isale peaks vähemalt pakkuma võimalust osaleda koostöös lastekaitsetöötaja ja oma perega.

Samas võivad isad ka ise olla tõrksad või veidi pelglikud kliendid. Ei julgeta tulla lastekaitsetöötaja vastuvõtule, sest kardetakse, et töötaja avastab või arvab, et isa ei saa piisavalt hästi enda lapsega hakkama ning pole hea isa. Kardetakse, et neilt võetakse ära lapsehooldusõigus. Võidakse ka peljata, et elu koos uue elukaaslasega mõjutab lastekaitsetöötaja suhtumist isasse kui lapsevanemasse. (Maxwell jt, 2012, lk 163–164)

Paljud isad arvavad, et naistöötajad ei mõista neid ja on algusest peale nõ emade poolt (Storhaug, 2013, lk 1755). See on mõistetav hirm, sest enamik lastekaitsetöötajaid tõesti on naised. Mõned naistöötajad eelistavad ka ise pigem naiskliendi, sest isad on konkreetsemad ning julgevad lastekaitstajatele rohkem vastu hakata ja oma arvamust avaldada (Storhaug, 2013, lk 1756). Mõne töötaja kõhklus isade kaasamisel võib olla tingitud ka sellest, et ei olda kindel, kas ja kui palju lubab seadus isale avaldada lapse ja/või ema kohta informatsiooni (Storhaug, 2013, lk 1757). Seega võib isade vähene kaasamine olla seotud ka puudujääkidega töötajate professionaalsetes oskustes.

Eesti lastekaitsetöötajad lähtuvad oma töös eelkõige lapse huvidest, kuid samas mõistavad ka isa ja ema rolli võrdse tunnustamise olulisust. Küll aga ei pruugi alati nende poolt aktsepteeritud põhimõtted ja tegelik käitumine perega töötades kokku minna. Isasid võidakse kaasata vähem, sest nad võivad olla keerulisemad kliendid kui emad ning nad võivad olla ka resistentsemad.

2. UURIMUS ISASID KAASAVAST PRAKTIKAST TARTU JA PÄRNU LINNA LASTEKAITSETÖÖS

2.1. Valimi kirjeldus, uurimismeetod ja uuringu läbiviimine

Töö empiiriline osa teostati kvalitatiivse uuringuna. Kuivõrd uurimiseesmärgi täitmiseks on vajalik välja selgitada ja analüüsida lastekaitsetöötajate arusaamu isade kaasamisest oma töös, siis valiti kvalitatiivne lähenemine, mis võimaldab välja tuua ja kirjeldada inimeste vaatenurkade erisusi. Tegemist on ühtlasi ka sotsiaalteadusliku uurimusega, mis omakorda on ka interpreteeritav sotsiaalteadus. Judit Strömpl (2008, lk 161) leiab, et sotsiaalteadusliku uurimuse tegija peab olema teemast huvitatud ja ei soovi iga hinna eest intervjuule punkti panna. Ta peaks olema hea kuulaja, kellega vesteldes tunneb intervjuueeritav, et julgeb ka helladest teemast rääkida. Seeläbi saabki analüüsida ühiskondlikke tavasid, nähtusi ja arvamusi (Strömpl, 2008, lk 161).

Andmete kogumiseks kasutati fookusgrupi intervjuud. Antud meetod valiti, sest see loob olukorra, kus osalejad stimuleerivad ja täiendavad üksteist, esindavad eri vaatenurki ning aitavad formuleerida järeldusi võrdluse kaudu. (Krueger & Casey, 2009, lk 2–4). Rühma suuruseks planeeriti 4–5 lastekaitsetöötajat, -spetsialisti grupis, et luua osalejate jaoks võimalused vabaks arvamuse väljendamiseks. Tegelikult osales ühel intervjuul seitse ja teisel neli töötajat. Mõni intervjuueeritav ei saanud viibida terve intervjuu vältel ruumis, mõni liitus jooksvalt. Intervjuud toimusid ajavahemikul 10.02–15.02.2017 Tartus ja Pärnus ning enne seda toimus kirjavahetus e-posti teel.

Valimisse kuulusid lastekaitsetöötajad Tartu ja Pärnu lastekaitseteenistusest. Kõigepealt võeti ühendust teenistuse juhiga, kellele tutvustati uuringu eesmärki ning küsiti luba intervjuu salvestamiseks, seejärel lepiti kokku sobiv aeg intervjuu toimumiseks. Mõlemad teenistuse juhid olid nõus oma meeskondadega intervjuus osalema ning need töötajad, kellel oli võimalik ühiselt kokku lepitud ajal intervjuus osaleda, ka tulid. Autor soovis valimisse kaasata ka maakonna lastekaitsetöötajaid, et tekiks võrdlusmoment

sama maakonna linnaga. Palve uuringus osaleda saadeti e-kirjaga kahte maaomavalitsusse – Tartu valda Tartumaal ja Tahkuranna valda Pärnumaal. Kahjuks e-kirjadele ei vastatud kummastki vallast ning intervjuud jäid tegemata.

Intervjueeritavate soovil ei seostata respondentide isikuid vastustega. Intervjueeritavad olid vanusevahemikus 26–62 eluaastat ning nende lastekaitsetöötajana töötamise staaž ulatus poolest aastast 23 aastani. Kõigil respondentidel oli kõrgharidus, enamikel erialane haridus, kas sotsiaaltöö või lastekaitse alal, aga uurimuses osalejate seas oli ka eripedagoog/logopeedi, eripedagoog/nõustaja, noorsootöö- ja ka üks kultuurialase kõrgharidusega vastaja.

Intervjuud kestsid 1 h 14 min ja 1 h 50 min. Need salvestati diktofoniga ja seejärel transkribeeriti need sõna-sõnalt ümber. Intervjueeritavad andsid loa intervjuu salvestamiseks, kuid soovisid jääda anonüümseks.

Andmete analüüsil kasutati induktiivset lähenemist, mida on nimetatud ka tavapäraseks sisuanalüüsiks. Induktiivse lähenemise eripära on see, et lähtutakse käesolevatest andmetest, mitte teooriast lähtuvast raamistikust. Induktiivne lähenemine võimaldab uurida erinevate inimeste tõlgendusi ja selgitusi. (Kalmus jt, 2015) Ka selle uurimuse puhul lähtuti eelkõige kogutud andmetest. Andmete analüüsimisel kasutati järgmisi töövõtteid:

- võtmesõnade kodeerimine,
- kategoriseerimine,
- eristamine põhikategooriateks.

Teatud määral mõjutas põhikategooriate kujunemist intervjuukava, mille küsimused omakorda lähtusid püstitatud uurimisküsimustest. Intervjueeritavate vastused kategoriseeriti temaatiliselt ja intervjuu kavas (lisa 1) toodud teemablokkidele vastavalt. Materjalist eristus kolm põhikategooriat: isa roll, isaks olemine ja isad lastekaitsetöös. Põhikategooriad jagunesid omakorda alakategooriateks. Kategoorias „isa roll“ on välja toodud lastekaitsetöötajate nägemus isa rollist ja nendest teguritest, mis mõjutavad isa rolli täitmist. Kategoorias „isaks olemine“ kirjeldatakse isa ja lapse suhet, selle olulisust ja seda mõjutavaid tegureid ning isa vajadusi lastekaitsetöötajate arvamusest lähtuvalt.

Kategoorias „isad lastekaitsetöös“ tuuakse välja lastekaitsetöötajate kokkupuuted isadega oma töös, koostöö isadega ja isade kaasamine ning õppetunnid lastekaitsetööst.

2.2. Isa roll

2.2.1. Isa rolli käsitus

Selleks, et paremini mõista lastekaitsetöötajate praktikat isade kaasamisel, püüti esmalt aru saada, kuidas vastajad mõtestavad isa rolli. Kõige sagedamini käis intervjuudest läbi lastekaitsetöötajate seisukoht, et nende jaoks juba seadusest tulenevalt on isa see, kellel on hooldusõigus või kes on lapse eostaja (sellest lähtuvalt on ema lapse sünnitaja). Samas öeldi ka, et nende arvamus oleneb rollist – olles ise mõnes teises rollis (peale lastekaitsetöötaja rolli), võiks ka teistmoodi arvata. Mõnede lastekaitsetöötajate jaoks on isa see, kes on perekonnas lapse kasvataja, mis ei pruugi tähendada, et tegemist on bioloogilise isaga, seda rolli võib täita ka, näiteks kasuisa. Erandlikult toodi välja ka see, et isa on kui taevasa ehk isa religioosne, jumalik tähendus.

„Lastekaitsetöötajale on isa see, kes on lapse eostanud.“ „Jah, seadusest tulenevalt.“

„Selles mõttes, et isa mõiste on ju tegelikult hästi lai. Kui me hakkame siin religioonist pihta, siis meie kõigi isa on „meie isa, kes sa oled taevas“.“

Töötajad tõid välja bioloogilise isa, kes on lapse eostaja, kuid see ei tähenda, et laps teda ka isaks nimetab ja peab. Lastekaitsetöötajate hinnangul on suurtes kärgperedes lastel tugevam side ikka bioloogilise vanemaga. Lisaks, alati tahavad inimesed teada, kellest nad põlvnevad ja selle tõttu soovib laps tihti bioloogilist isa leida, isegi, kui ta pole aktiivselt lapse elus osalenud.

„Kärgperedes võib ka see olla, et laps nimetab isaks näiteks oma kasuisa hoopiski. Ja oma pärisisa nimetab nimepidi.“

„Tegelikult lapsed ikkagi reeglina otsivad oma vanemad ülesse, kas nad teevad seda teismeliseas või teevad seda täiskasvanueas.“

Lisaks toodi sisse juriidiline pool – isa on see, kellel on hooldusõigus, kes on ametlikult, dokumentide järgi isa. Juriidilisel isal on lapse emaga võrdsed õigused ja kohustused.

Spetsialistid leidsid, et kui juriidiline isa erineb bioloogilisest isast, võib olla keeruline nii üht kui teist kaasata.

„Aga üks selline vähem esinev juhtum isade puhul võib olla ka niimoodi, et me justkui tahaksime neid kaasata, kuna me näeme siin paberitel, et juriidilise isana on pandud kirja see inimene, aga siis tuleb ema poolt selline legend „Aga näe, ma olin siis veel selle mehega abielus ja tegin lapse hoopis järgmise mehega ja ma ei saanud seda abielu ära lahutatud ning see laps läks nüüd selle abielumehe nime peale“. Siis tekib selline juriidiline olukord, et andmete järgi on üks mees lapse isaks, tegelikult on keegi teine, kes tegelikult võibolla on seda last isegi kasvatanud või osalenud lapse elus, aga tal ei ole jälle õigusi.“ /.../ „Ja see bioloogiline isa ei seisa oma õiguste eest. Ema ei ole ka eriti seal aktiivne. Siis see õnnetu juriidiline isa, tema ka nüüd.. et mis tema sinna siis puutub.“

Isa sotsiaalne roll tähendab eelkõige lastekasvatamisest osavõtmist ja perega argipäeva jagamist. Sel juhul on isa kui pere juht ning võidakse ka eeldada, et ta hoolitseb finantsilise poole eest. Töötajad rõhutasid, et selle rolli täitja peaks lapse jaoks olemas olema võimalikult algusest peale ning selle rolli täitmine peab olema stabiilne, selge ja arusaadav.

„Minu ettekujutuses on ikkagi isa perepea, kes vastutab pere ülalpidamise, heaolu eest, kes on niisugune üldiselt peres juht, otsustaja ja selline patriarhaalne mudel.“

„Mina arvan, et isaks olemise mõte on ikka see, kui sa oled lapse jaoks olemas, kas juba algusest peale füüsiliselt iga päev tema kõrval või oled siis, kui laps on suuremaks saanud, oled olemas /.../“

„/.../ lapsi pigem sunnitakse ema järgmist elukaaslast „isaks“ nimetama ja tundma, et see ongi isa ja väga kummaline on siis kuulata, kui 5 aasta jooksul on mõnel lapsel viis isa olnud. See isa mõiste ei peaks nii devalveeruv olema.“ „Minu meelest need pereasjad peaksid ikka üsna selged olema, et kes on isa. Isa võib olla ka eemalolev, aga ta on ikkagi lapse jaoks olemas isa. Ja [see] võib olla ka see kasuisa“

Töötajate vastustest võis leida viiteid ka isaduse psühholoogilisele poolele – isa on see, keda laps oma isaks nimetab ning kellel on lapsega kiindumussuhe. Töötajate arvates

peab lapse ja isa vahel olema usalduslikkus. Isa peab pakkuma lapsele turvatunnet, eeskuju ning emotsionaalselt lähedast suhet. Kui see puudub või kui seda püütakse (taas)luua, siis initsiatiiv selleks peab tulema isalt või isa rolli täitjalt, kes võib olla ka näiteks vanaisa või lapse treener.

„/.../ isa on see, keda laps peab isaks. Et üks asi on see, me võime vaadata siin seadust, mida iganes.. Aga kui mina subjektiivselt tunnetan, et see on minu isa, siis nii ongi. Et katsugu keegi sellele vastu vaielda.“

„/.../ kui lapsel on mure, probleem, ta saab isa poole pöörduda, usalduslik suhe peab olema lapsel isaga. Ja samamoodi ikkagi isa peab olema see, kes tunneb huvi oma lapse vastu, mitte nüüd, et laps ajab isa kuidagi taga. Täiskasvanu poolt peaks nagu see esimene käik tulema.“

Intervjuud näitavad, et lastekaitsetöötajad näevad isa rolli erinevalt ning püüdes defineerida isadust tuuakse välja nii bioloogilised, juriidilised, sotsiaalsed kui psühholoogilised aspektid. Arvatakse, et isa on see, kes on lapse eostaja. Siiski peeti oluliseks ka isaduse juriidilist poolt ehk isa on suuremalt jaolt siiski see, kellel on hooldusõigus. Sellest peab ka lastekaitsetöötaja oma töös lähtuma.

2.2.2. Isa rolli täitmist mõjutavad tegurid

Uurimuses osalenud lastekaitsetöötajad arutlesid selle üle, mis mõjutab isa tema rolli täitmisel. Respondendid leidsid, et isaks olemist mõjutavad isa enda vanus ja motivatsioon, lapse vanus ja sugu, isiklikud pereprobleemid ja muud probleemid, nagu sõltuvused. Isa rolli täitmist mõjutab ka ema või teised sugulased. Nii võib näiteks lapse ema, kes arvab, et tema uus elukaaslane on lapsele palju parema mõjuga, takistada isal lapsega suhtlemist. Isad ja pered on erinevad ning isa rolli täitmine sõltub ka peresisestest kokkulepetest.

„Jah, aga vaata vahel on see, et [autori märkus: isa rolli täitja] hirmsasti soovib, aga see teine vanem või vahel ka vanavanemad või vahel ka tädi või onu takistab seda kõikvõimalike asjadega.“

Suureks mõjutajaks on isa enda lapsepõlvkogemus ehk päritolupere muster. Oma kogemuse puhul on valida, kas käitutakse täpselt samamoodi või käitutakse täiesti vastupidi. Paljud inimesed ei analüüsi enda päritolupere käitumist, arvatakse automaatselt, et nii peab olema ja nii on õige. Kõige sagedamini võetakse päritoluperest kaasa karistamise võtted.

„See mustri kordumine lööb välja just eriti laste karistamise juhtumite puhul, et kui tihti ikkagi see praegune lapsevanem toob näitena, et aga vaata mina sain lapsepõlves ka vitsa, rihma, mida iganes.“

Vahel võivad lapsevanemaks olemist mõjutada ühiskonna ootused vastavale rollile. Üks uurimuses osalenud spetsialistidest leidis, et sellele ei peaks siiski liialt mõtlema ja pigem tuleks käituda oma äranägemise järgi. Samamoodi võib ootusi ja eelarvamusi tekitada lapse sugu ehk ühiskonnas domineerivad ootused sellele, kuidas isa käitub tütre või pojaga. Siiski võib öelda, et tänapäeval pole enam erisus nii suur. Samas ei saa välistada, et ühiskonnapoolsest sildistamisest võivad tekkida ka muud probleemid, mis segavad lapsevanemaks olemist.

„Või on seal mingid teatud takistused ja ühiskond paneb mulle juba mingi sildi kirja, et „järelkult sa ei saa hakkama, sa ei tahagi oma rolli täita, elatist ka veel ei maksa, lapsega ka kokku ei saa“.“

„/.../mõttemall /.../ et isad on poegadele rohkem seotud või siis vastupidi, et isad hoiavad siis tütreid nagu printsesse rohkem. Aga samas see võrdsustubki.“

Suhtumine isadesse ja emadesse on erinev. Osad uurimuses osalenud spetsialistid leidsid, et ühiskond on emade poole kaldu ja isa rolli peaks rohkem väärtustama. Samas väljendati ka vastupidist seisukohta, et ühiskond olevat isade poole liialt kaldu, neid nunnutatakse liialt. Nende vahele mahub seisukoht, et ühiskonnas peaks mõlema vanema olulisust esile tooma. Leiti, et endiselt on alles ühiskonna surve, et isad vastutavad rohkem pere finantspoole eest.

„Minu jaoks on see asi väga isa poole kaldu, et isa on nagu mingi tupsununnu, sitatükikene pilpa peal, keda tuleb hoida ja teha teab mis erilisi asju, nagu emaga ei peaks.“

„Aga võibolla peaks ühiskonnas olema rohkem seda, et lapsevanemad on mõlemad.“

„Minu meelest on ikkagi see surve olemas ja arusaam ikkagi veel, et see isa peab selle raha tooma ja hästi tihti see siiski on niimoodi. Miks meie isad siis sinna Soome ja mujale tööle lähevad? Ja tagajärjed on ju tegelikult paista, mis on juhtunud, et mis nende peredega lõpuks saab.“

Ühiskondlikud hoiakud on tugevalt mõjutatud meedia poolt. Eesti meedia on loonud negatiivse isa kuvandi, et mees peksab naist. Samas nüüd räägitakse meedias ka naistest kui perevägivallatsejatest. Üks töötaja leidis, et Eestis on arvamus, et naist ei lööda, teised sellega ei nõustunud. Samamoodi on meedia loonud lastekaitsetöötajast mingi kuvandi.

„Eks see meedia on ka oma töö teinud, et kui ütledki, et lastekaitespetsialist helistab, siis see esimene reaktsioon võib olla mida iganes. „Issand jumal“, kohe on juba see hirmu nivoo nii kõrge, et ainult mõtledki selle peale, et kuidas ellu jääda või siis kuidas võitlema hakata. Et kas viskan toru ära või hakkan sõimama igaks juhuks /.../.“

Eesti kohtupraktika näitab, et üldiselt jäävad alla 3-aastased lapsed emaga, kuid võibolla see ei peaks alati nii olema. Laps peaks jääma selle vanemaga, kes temaga tegelikkuses paremini hakkama saab. Paraku arvatakse meie ühiskonnas sageli, et mees ei oska perekonnas toime tulla. Tihtipeale tunnevad ka mehed ise, et naised jäävad nagunii peale, ja nad on selle olukorraga leppinud. Teatud mõttes aitab isade jagatud negatiivne kogemus probleemil püsida.

„/.../ ja siis eeldatakse, et mees on selline karu, kes on selline mühakas, kes ei oskagi peres toimetada ja peab armukesti ja ei hooli lastest..“

„Ma olen ikka [autori märkus: isadelt] kuulnud selliseid lugusid, et „kes mind kuulab?“, „mis te arvate, et minu arvamust ka keegi arvestab? Kui naine läheb toob 10 sõbrannat kohale, kõik räägivad, kui kole ma olen olnud, et nii ta tegelikult on“.“

Eesti on üsna traditsiooniline riik, kus ollakse harjunud, et ema tegeleb lapsekasvatamisega. Samal põhjusel töötab koolis ja lasteaedades väga vähe mehi. Tõsi, osaliselt on see seotud ka madalate palkadega nendes sektorites. Ka mehed võiks

rohkem töötada nn pehmetel aladel, sh lasteasutustes, kuna lapsed võtavad sealt kaasa suhtumised ellu. Lisaks peeti oluliseks, et koolis oleks põhjalikum perekonnaõpetus.

„Emal on mingid kindlad ülesanded, isal on mingid teised kindlad ülesanded, see on selline lai stereotüüp. Aga kui võrdleme näiteks Rootsi ühiskonnaga, siis nemad ei erista nii selgelt, et isa roll meie peres on „nii“ või ema roll on „see“.“

R1: „/.../ üks tore näide. Oli üks mingi paarisuhte koolitaja /.../ ja tuli rääkima põhikooli lõpuklassile naise ja mehe omavahelistest suhetest. Aga see oli meessoost isik ja ma nägin, kuidas need noored reageerisid ja see oli nii äge! Nende jaoks oli see nii üllatuslik, et üks mees räägib sellistest asjadest. Tegelikult ta võtab selle samamoodi sealt koolist kaasa oma suhetesse või edasisse ellu. Ma ei tea, et me võiks selles osas ju nagu sinna tagasi jõuda..“ R2: „Et perekonnaõpetus koolis oleks tugevamal järjel?“ R1: „No perekonnaõpetus.. meeste poolt!“

Tundub, et tegelikult on isade osakaal lapse kasvatamisel tõusmas, see võib olla isegi suurem kui ema osakaal, oleneb perest ja pere kokkulepetest. Järjest enam tunnustatakse isasid ka nende tubli töö eest – ühe näitena võib tuua „Aasta isad“ tiitli väljakujunemise. Siiski on tänapäeval levinud etteheide meestele „sa olid ju kogu aeg töö!“ . Kui olukord oleks vastupidine, et mehed on kodus ja naised käivad töö, oleks ilmselt rohkem ka kohtulugusid, kus isa saab end kaitsta väitega, et ema ei tegele piisavalt lapsega. Kuigi juba praegugi esitavad isad järjest julgemalt kohtusse avaldusi ning seisavad oma õiguste eest.

„Eestis me oleme pigem harjunud sellega, et emal on suurem roll lapsekasvatamisel kui isal, aga järjest enam me näeme, et see osakaal on jõudnud tasakaalu või on hoopis teistpidine. Järjest enam on isasid, kes ütlevad, et meil on emaga 50:50 õigust last kasvatada ja ma tahan selles osaleda sama palju. Või isegi rohkem.“

„Vanal ajal oli see ju täiesti okei. Isa töötaski, selleks et ema saaks lapsi või last kasvatada. Tänapäeval on see selles mõttes küll pöördunud, et kohtulugude puhul heidetakse seda ette „sa olid kogu aeg töö!“ .“

„Ja ei ole nii, et ainult emad esitavad kohtusse avaldusi, isad esitavad ka.“

Autor küsis intervjuueeritavatelt, kas ja kuidas on isa roll nende arvates 10 või 20 aasta jooksul muutunud. Kuigi respondendite hinnangul ei ole paarikümne aastaga toimunud väga suuri muutusi, siis toodi välja, et meedias räägitakse järjest enam isa rollist, samuti viidati muutustele perepoliitikas. Riik püüab toetada isa rolli ja isade pereelus osalemise suurenemist, näiteks isapuhkuse soodustamisega. See toob kaasa uued küsimused ka pere jaoks, näiteks, kes jääb lapsehoolduspuhkusele, kui mõlemal on seaduse kohaselt see võimalus olemas ning ka palgad on enam-vähem võrdsed.

„Ma arvan, et 10 aastat on päris väike aeg, võibolla et meedias räägitakse veidikene rohkem.“

„Siis kui mul esimene laps sündis või isegi veel varem natuke, siis ei olnud nagu mingit küsimustki. Ema jäi alati lapsega koju. Aga praegu ma enda tutvusringkonnas näen küll, et on palju neid vaidlusi, et kes siis ikkagi võib sinna vanemapuhkusele jääda, kas siis ikkagi ema või isa – vanemapalka saaksid nad ju mõlemad. Ja kui need palgad on ka ühesuurused ja mõlemad tahaksid koju jääda, siis mis siis saab?“

Lastekaitsetöötajad leiavad, et üldiselt pole antud ajaga isa roll sisuliselt muutunud, sest peremuster on korduv. Siiski toodi välja, et isa peab hakkama saama mitme erineva rolli täitmisega. Kui varasemalt oli rohkem nii, et isad hoolitsesid majandusliku kindlustunde eest ja emad jäid koju lapsehoolduspuhkusele, siis tänapäeval peab olema isa valmis ka lapsega koju jääma, kui karjäärinaised teevad tööd. Isade endi teadlikkus on tõusnud, nad näitavad üles suuremat huvi ja aktiivsust lastega seotud teemadel. Kui üksikisa oli varem pigem erand, siis nüüd on ka neid lapsi, keda kasvatab isa.

„Ma ütleks ka siia võibolla, et need rollid ei ole enam niivõrd standardsed kui mõnikümmend aastat tagasi, sest täna me räägime ka peremudelitest, kus näiteks ainult isa kasvatab last, ühte või teist ja mitte siis samasoolist last, vaid suisa tütreid ehk siis vastassoo poolt, ja on sunnitud ühiskonna surve tõttu, peab ju see isa ka mõlemat rolli kandma ehk siis me räägime ikkagi nagu multirolli kandmisest. Need piirid, vähemalt minu jaoks, ei ole nii kindlad enam.“

„Mina võibolla tooks siia selle, et isade teadlikkus oma juriidilistest õigustest ja hooldusõiguse selles osas on ka tegelikult tõusnud. Nad julgevad küsida, nad küsivad ka

abi. /.../ on üks asutus näiteks, mis tegeleb ainult isade hooldusõiguslike probleemidega, et see teadlikkus, mitte ainult oma kohustustest, vaid oma võimalustest, ka soostereotüüpide osas, on olulisel määral tõusnud.“

Küsimusele, kas ning kuidas isa ja ema roll erinevad, vastasid spetsialistid enamasti, et see oleneb perest ja pere kokkulepetest. On olukordi ja peresid, kus isa otsustab lapse eest ja tegeleb dokumentatsiooniga. Mõnes peres on ära jagatud, et isa kasvatab ühte ja ema teist last.

„Mul on selliseid juhtumeid ka, kus lapse eest otsustamine ja need avalduste täitmine ja ametiisikutega suhtlemine pigem on isa roll.“

„/.../ lapse jaoks on ju mõlemad vanemad sama olulised, et ei ole nii, et ema roll on suurem kui isa roll. Minu hinnangul on mõlema vanema roll täpselt samasugune, vähemalt ideaalses maailmas ja keskkonnas võiks olla ja peaks olema.“

Arvati ka, et see võib oleneda ühiskonnast, kuigi Eesti on traditsiooniline riik ning emal ja isal on tavaliselt kummalgi omad ülesanded. Ühe näitena toodi välja, et isa teeb pojaga meestetöid, nt garaažis, aga siis jäädi arutlema, mis üldse on naiste ja meeste tegevused ning tegelikult ei tahtud neid niiviisi sildistada, välja arvatud üksikud tegevused. Sellest lähtuvalt leiti, et ema-isa roll on erinevad vaid imetamise ja lapse sünnitamise ajal, muidu pole vahet. Kuivõrd tänapäeval ei eelda tööd alati füüsilist jõudu, siis on vanematel võrdsed võimalused ja vastutus ning nad peavad võrdselt panustama. Isa kohustus on pakkuda lapsele stabiilset ja turvalist elukorraldust. Emadelt oodatakse enamasti peale sünnitust teadlikkust, kuigi tegelikult ei pruugi ka neil olla piisavalt teadmisi ja oskusi. Samuti isaga, temagi võib olla ebakindel, kuid oluline on, et isa on valmis katsetama ning vajadusel ka abi küsima. Siiski nõustuti, et mõlema vanema roll on oluline ja nad on võrdselt tähtsad ning lapsel võiks olla mõlema vanemaga toetav ja usalduslik suhe, mis annab lapsele turvatunde.

„No õige lihtsustatult, /.../ isa läheb pojaga garaaži, hakkab motikaid putitama – reeglina ema seda ei tee, kuigi mina ei tea võibolla mõnikord hakkab tegema.“

„Kui me nagu ei jaga neid tegevusi meeste ja naiste omadeks, siis sellist küsimust ei tekigi.“ Rx: „Ma arvan ka. Ainukene see võimalus ja oskus on see rinnaga toitmine ja sünnitamine..“

„Meie ühiskond ei ole ju enam nii patriarhaalne, et on tohutut rammujõudu vaja, et mees suudaks hektari adraga ära künda.“

„/.../ isa on ka see, kes oma kohustusi lapse osas täidab ja see on eelkõige pakkuda lapsele sobilikku elukorraldust, turvalisust, stabiilsust. Nii nagu ka teine vanem peab seda tegema.“

„Üks väga äge isa ütles, et „see lastekasvatamine on ikka üks suur katsetamine. Minu vanemad tegid ühte moodi ja mul oli see kogemus, aga mul polnud aimugi, mida oma lastega teha.“ Ja ta prooviski ja katsetaski ja ta oli sellist indu ja uudishimu täis. See ongi nii lahe! Samas me nagu emadelt ühiskonnas eeldame seda, et ta on lapse ema, sünnitanud, järelikult ta teab, kuidas asjad käivad. See on ka nagu selline ohtlik tee, et ta ka ei tea võibolla.“

Respondendid leidsid, et isa on mehe eeskuju ning isa roll on meheks olemise üks osa. Kui isa rolli täitja puudub, ei ole poisslastel vajalikku eeskuju. Isa roll õpetab üleüldse suhtumist naistesse, ema rolli toetamist, õpetab, milline näeb välja armastav peresuhe. Leiti, et üldiselt naised on emotsionaalsemad kui mehed, mehed jällegi rahulikumad, ratsionaalsemad ja tasakaalukamad, eriti ekstreemsetes situatsioonides. Seega mõlemad vanemad justkui tasakaalustavad üksteist.

„Ja kindlasti ka selline perele turvatunde tekitamine, et ta on olemas ja kui on vaja, siis on ta kättesaadav.“

„Siin on paar lasteaeda, kus on meeskasvatajad tööle võetud. See on ehe näide, on üks ujumise, kehalise õpetaja.“ „Jah ja lapsed ripuvad ta küljes!“ „Eriti poisid. Siis kui see meesõpetaja kuskilt.. siis lapsed on ta küljes kinni. Naisõpetajatega seda siis pole.“

„Tugiisiku rollis meil ka. Meil on kaks teismelist poissi, kes võibolla vajaksid tugiisikut, ja on võimalus, et nad saavad selle meestugiisiku, mingi noore mehe. Ilmselgelt kui

neile panna külge või sabarakuks sinna keskealine naisterahvas, siis nad eluilmas ei soovi ennast näidata linna peal „uue pruudiga“.

„Üldiselt naised on ju emotsionaalsemad, mehed on tasakaalukamad, ratsionaalsemad, rahulikumad. Naine võib lubada endale rohkem emotsionaalsust ja kapriise.“

Üksikisade arvu või sagedust on raske hinnata, sest eraldi sellist statistikat lastekaitsetöötajad ei tee. Proportsionaalselt on üksikisasid vähem, võrreldes üksikemadega ning last üksi kasvatavad isad jõuavad lastekaitseni pigem harva. Küll aga võib lastekaitsetöö tulemusena pere muutuda üksikvanemaga pereks. Kui üks vanem ise on pere juurest lahkunud, siis tunneb ta end kogu aeg süüdi ja seda enam on tal raske olukorda kõrvalt näha. Siiski on ka selliseid toredaid näiteid, kus isad on rõõmsalt haaranud laste kasvatamisel initsiatiivi, kui emad seda ei teinud või tahtnud teha.

„Minu praktikas meenub mulle küll pretsedent, kus ema loobus sünnitusmajas puudega lapsest ja andis selle isale kasvatada. Tavaliselt selliseid asju ei tule nagu ette, et isa võtab puudega lapse endale kasvatada.“

„Võin ka tuua näite – minul on üks üksikisa, juba kasvatab siin hea mitu aastat, temal on endal sügav puue. Ta ei saa tööl käia, aga see lastekasvatamine ongi tema ainuke väljund siin elus. See puue ei sega lapsi kasvatada, aga tööle ta ilmselt ei saa.“

Küsimuse peale, mida arvata kahe isaga perekonnast, jagunesid respondentide reaktsioonid kaheks – oli neid, kes samast soost lapsi kasvatavaid perekondi ei poolda ja oli neid, kes ei leidnud siin vahet perega, kus on erisoost vanemad. Osad vastajad leidsid, et Eestis pole sellist nähtust ja ei tea, kas üldse tulebki, teised vastupidiselt, et sellised pered on ammu Eestis olemas, nad lihtsalt ei pruugi jõuda lastekaitseni. Need, kes ei poolda kahe isaga perekonda, tõid põhjenduseks, et laps ei näe, kuidas kohelda naist, tal on vähem kogemusi. Mõned selle arvamusega respondendid ei mõistnud ka, kuidas on võimalik, et üks vanematest saab võtta üle ema rolli (niiviisi väitsid teisiti arvavad). Leiti, et kaks meest ei saa olla „isad“, üks peab olema lapsendaja. See, kes pole bioloogiline isa, olgu „isa partner“. Üldiselt ütlesid vastajad ka, et kuna meie

ühiskonnas pole sellist perekonda, neil puudub kogemus ja ka seadusest tulenevalt ei saa rääkida kahest isast ühes perekonnas.

„Võibolla tugineme siis rohkem perekonnaseadusele, et on ikkagi isa ja ema. /.../ et me ei saa rääkida isa ja isa.“

„Et see laps, ta tõenäoliselt ei koge seda mehe ja pärisnaise vahelise suhte nüansse igapäevases elus. Ta näeb seal kahe mehe vahelist käitumist, aga nüüd seda, kes tema ema oleks, et kuidas see meesterahvas naisterahvaga käitub. Et võibolla seepoolest võib tema lapsepõlve kogemus jääda natukene vaesemaks erisooliste lapsevanemate juures kasvavate laste arusaamadest ja kogemustest.“

Need, kes kahe isaga perekonda pooldasid või kes ei näinud suurt erinevust erisoost vanematega perega, leidsid, et tihti võivad need pered olla suurema teadlikkusega kui tavaperekonnad. See on seetõttu, et nad peavad läbima koolitusi ja erinevaid treeninguid, enne kui saavad last lapsendada. Samuti rõhutati, et ei peaks ka arvama, et sellises peres jääb ema roll puudulikuks, sest üks vanem täidab seda rolli.

„Kahe isaga perekond on väga lahe! Ma just vaatasin just ühte dokumentaali /.../. Seal [autori märkus: USAs] rääkisid kaks isa, kes olid lapsendanud, millise kadalipu pidid nemad läbi tegema, et üldse see laps oma perre saada – kõik need koolitused ja tõestamised jne. Ja siis nad tõidki selle, mitte päris võrdluse, aga tavaperekonna, kes jääb hätta ja kellel ei ole võibolla mingit koolitust olnud, et nemad olid selline positiivne näide.“

„/.../[autori märkus: Eestis] kaks naist ju küll kasvatavad. Ja reaalselt ongi, et kumbki on kunstliku viljastamise teel endale saanud lapse, üks täidab ema rolli, teine isa rolli peres. /.../ nad on nagu omavahel kokku leppinud, kes on ema, kes on isa. Siis on mõlemad sünnitanud lapse, aga mõlemad lapsed nimetavad emaks, mitte seda, kes teda sünnitas, vaid seda keda nad on kokku leppinud.“

Küsimus kahe isaga perekonnast tekitas fookusrühmades elevust, kuid oli ka neid spetsialiste, kes ei soovinud sellel teemal oma arvamust avaldada. Teema tundub paljude jaoks veel värske ja nõ läbi seedimata. Mõneti on see ka arusaadav, kui nad ise sellega veel kokku puutunud ei ole.

Isaks olemist võivad mõjutada paljud aspektid. Osad neist võivad olla seotud isa ja lapsega nende vahelise suhtega, nagu sugu, vanus, tahe, hirmud jne. Samas võivad mõjutada tegurid, mida rollitäitjad ise ei saa muuta, näiteks ühiskond, selle ootused, üksikvanemaks olemine või kahe samasoolise vanemaga perekonnaks olemine. Intervjuud näitasid ka seda, et lastekaitsetöötaja suhtumine neisse teguritesse võib olla väga erinev.

2.3. Isaks olemine

2.3.1. Isa ja lapse suhe

Intervjuudes rääkisid respondendid isaks olemisest kõneledes ka isa ja lapse suhet puudutatavatest teemadest. Oli erinevaid seisukohti selle kohapealt, kas suhte loomisel peab initsiatiiv tulema isalt või peab olema vastastikune. Paljud isad otsivad suhte taastamiseks abi lastekaitsetöötajatelt, näiteks, kui nad naasevad töölt välismaal. Kuid kui laps on juba vanem, ei ole selle suhte (taas)loomine lihtne. Lastekaitsetöötajad püüavad selles olukorras mitte anda hinnangut ning pigem tunnustavad isa katset lapsega uuesti suhtlema hakata.

„Minu meelest on küll hästi palju isasid, kes on üles ärganud ja on nõ mulla pealt ära ajanud kevadel, leiavad, et nad on Soomest tagasi ja nad võiksid hakata suhtlema. Ja selles suhtes minu lugupidamine, et mis iganes motiivid neil on.“

Lapsed tahavad niikuinii millalgi teada, kes on nende pärisisa. Lapse jaoks on oluline teada, kellest ta pärineb, kes on ta vanemad. Respondendid rääkisid, et lapsendatud lapsed mäletavad sisimas, isegi kui neile midagi ei räägita, et midagi oli teisiti või on kadunud vanematest jäänud mingi mälupilt. Lisaks, peaaegu kõik lapsed, ka mittelapsendatud, hakkavad mingis eas kahtlema ja küsimusi esitama, kas neil on ikka bioloogilised vanemad. Respondendid leidsid, et stabiilsus kaalub vahel üles selle, et nõ kadunud isa mingil hetkel uuesti lapse ellu ilmub.

„/.../ lapsele on võibolla selline stabiilne olukord parem, isegi kui teda kasvatab üksikvanem täiesti üksinda kui see olukord, et see juriidiline isa on kusagil olemas, ta ei täida oma rolli, aga tema vastu on mingid ootused, kasvõi elatise maksmise näol. Kui

seda sealt ei tule, tekitab see pingeid, halvasti rääkimist, sellist kiuslikku suhtumist või kommentaare, mida lapsed muidugi tähele panevad.“

Küsimusele, mil määral on isadel olnud piisavalt võimalusi enda lapsega toetavaid suhteid luua, arvati, et võimalused on kogu aeg olemas, aga kui neid ei osata või lasta kasutada, siis saadaksegi lastekaitse kliendiks. Rõhutati, et isal peab olema tahe. Kui isapoolne motivatsioon on olemas, siis ühised tegevused tulevad iseenesest. Kui isal puudub tahe, pole õige talle suhet lapsega peale suruda, sest see mõjutab ka last emotsionaalselt. Lastekaitse ülesanne ongi luua võimalus suhteks, ilma seda peale sundimata. Teisalt, leiti, et isale ei pea võimalust kogu aeg pakkuma, ta peab ka ise võtma lapsevanemana initsiatiivi. Lisaks rõhutati, kui isa on ise tulnud abi küsima, ei peaks lastekaitsetöötaja esitama küsimust „kus te siiani olite?“, vaid pigem tuleks vanema initsiatiivi tunnustada, sest inimestel võivad olla erinevad põhjused, miks nad ei ole varem osalenud lapse elus.

„/.../ meie asi on siis kuidagi see olukord tekitada või võimaldada, et see [autori märkus: suhe] saaks tekkida. Jah, et kui peres on kõik korras, siis nad siia ei jõua jah.“

Respondendid leidsid, et lähedane ja toetav suhe on erinevad. Lähedus, kas on või ei ole, seda ei saa treenida või tekitada, isegi kui toetav suhe on olemas. See peab tekkima juba väikelapseas või kujuneb kokku kasvades. Toetavamat suhet saab luua läbi koosolemise, ühiste vestluste, ühiste (pere)tegevuste. Toodi välja, et võiks olla ka eraldi isa-lapse aeg ja tegevus. Lihtsalt koos elades ei pruugi isa-lapse lähedast suhet tekkida. Siiski, olenemata lapse soost, võib isal ühe lapsega tugevam side olla. Vahel võib isa äraminek olla lapse jaoks ka hea, kui on tegemist vägivaldse peresuhtega. Et aga lapse jaoks taas mõlemad vanemad pilti saaksid, on vaja mõlema vanema poolset pingutust.

„Toetav suhe on see, kui laps kukub, ma lähen aitan püsti, ma toetan teda, aga samas, kui seda emotsionaalsust või lähedust pole, et ma teda ka lohutan. Et need on ka tegelikult minu isiklikul arvamusel nagu erinevad. Pigem on olulisem selline lähedane emotsionaalne suhe. Et me võime ju ka rahaliselt toetada – „aga ma ju toetan“.“

Vastajad tõid välja, et kui isa ei ela perega koos, siis võõrduvad nad lapsega teineteisest. See on lapse jaoks raske ning mõjutab tema enesehinnangut, ta võib isa lahuselamises

süüdistada iseennast. Terviklike suhete puudumine lähedastega on emotsionaalselt keeruline. Kui üks vanem hoiab teisest eemale, siis võib laps hiljem talle seda ette heita. Isa-lapse suhte võib keeruliseks muuta ema ja lapse üleseotus, mis on kerge tulema, sest ema on lapsega koos imetamisest ja tõenäoliselt tegeleb temaga rohkem. Nii võidakse isa välja tõrjuda. On vaja luua usaldus, et isa saab lapsega hakkama.

„Mul on mõned vestlused olnud suuremate lastega, kellel elus ei ole isa olnud, ema on teda tõrjunud, eemal hoidnud, lapsele öelnud, et ta on kuskil kaugel ära või ei ole sellest üldse juttu olnud. Laps hiljem heidab emale seda ette, et ema takistas tal isaga suhtlemist.“

Vastajad rõhutasid, et kui isa on perest eemal, siis isa-lapse kohtumine ei saa olla linnukese kirja saamiseks. See aeg peab olema kvaliteetne. Vahel jääb lastekaitsetöötajatele mulje nagu seda tehaks vaid nende jaoks. Vastajad leidsid, et pigem olgu need kohtumised harvem ja meeldejäätavamad kui rutiinsed ajatäitmised.

„Jah, et tal tekib mingi positiivne emotsioon sellest. Siis olgu kasvõi üks kord kuus nädalavahetus, kus isa pühendubki ainult lapsele. Nad veedavad koos selliselt aega, et hilisemalt tal on nii positiivsed emotsioonid sellest koosolemisest, mis nagu laeb teda terveks kuuks ja ta ootab seda uut kokkusaamist kui see, et aga meil on nii, et kolmapäeval me kella 18st 20ni saame kuskil oletame käime kuskil kaubanduskeskuses, istume kohvikus, viin su koju, no okei, üle nädala niimoodi.. Selle linnukese pärast lihtsalt välja tuua, et ma ju olin lapsega, siin on ka see koht, kus vanemad mõnikord ei mõtle, et seda ei ole vaja näidata mitte kellelegi teisele.“

Respondendid tõid näiteid, kuidas mõnel isal võib alguses lapse eest hoolt kandes olla paaniline hirm, mis näitab, et varem pole lastud isa rollil välja kujuneda. Lastekaitsetöötajad hindavad väga, kui isa oskab ise enda ressursse hinnata, kui palju ta suudab lastega seonduvast enda kanda võtta ja kui paljuks ta on valmis. Samuti ka ülalpidamiskulude maksmisega – on oluline, et isa oskaks ise hinnata, kui suur summa on reaalne. Kui isa võtab lapse enda juurde vähemaks ajaks, ei tähenda see alati, et ta on kehvem lapsevanem, see võib tähendada, et ta on realist.

„Ma hindan ka selle isa nagu otseütlemist, et ma ei suuda rohkem kui praegu on kokku lepitud, ma ei ole selleks valmis. Et öösel, kui ta minu juures on, mul on paaniline hirm, ma ei saa terve öö magada, ma kardan, et temaga juhtub öösel midagi, äkki läheb maja peale jalutama, kukub trepist alla, et ma ei jaksa rohkem võtta teda, kui praegu kokku lepitud on.“

„Aga see ütlebki seda, et [autori märkus: teine] vanem pole teda varasemalt usaldanud, pole lubanud last isa juurde, pole lähedast suhet, pole seda isa vanemarolli lastud kujuneda.“

Intervjuudes osalenud spetsialistid arutlesid ka selle üle, kas ja kuidas mõjutab last isa puudumine. Leiti, et see sõltub sellest, kas ja kui kaua ta lapsele on olemas olnud. Mõni laps ei näita välja, et see teda kuidagi mõjutaks, mõne lapse jaoks asendab isa mõni muu isik, nt treener. Üldiselt on selle mõju hindamiseks vaja pikaajalist vaatlust või ehk isegi sünnist saati kõrval olemist. Mõni lastekaitsetöötaja leidis, et kui isa lapse elus pole, siis on laps millestki ilma jäänud. Samas leiti ka, et kõik üksikvanema lapsed pole ilmingimata millestki ilma jäänud. Respondendid tõid näiteid, et isata kasvavatel poisslastel puudub tulevikus isa rolli eeskuju ning kui isa roll on täiesti puudu, siis võidakse hakata ema käitumist kopeerima. Arvati, et kui lapse elus ei osale pärisisa, siis halvima ärahoidmiseks võiks ema isast ikkagi rääkida.

„Kui vanem, kes kasvatab üksi ja teist vanemat ei ole, siis mingil heal hetkel ta võiks ikkagi rääkida lapse isast või emast. Et ära hoida neid haiget saamisi, mis võib juhtuda, kui laps läheb ise seda teist puuduvat vanemat otsima.“

Osalejad leidsid, et isaga koos kasvavad lapsed näevad õiget naise-mehe vahelist suhet. Isa olemasolu mõjutab tulevikus ka lapse paarisuhet, sest suhtlemismustreid kiputakse kordama. Mida parem suhe lapsel mõlema vanemaga on, seda parem on see talle. Lähedased suhted vanematega eelkoolieas ennetavad probleemseid olukordi teismelistega. Vestlustes toodi mitmeid näiteid teismelistega seotud olukordadest, kus lastel puudub vanematega suheldes usaldus.

„See usaldus oleks, et kui mul ongi mingi pläkk, siis ma julgen sellest kodus rääkida. Mitte nii, et see tuleb kuskilt, et ma ei julge kodus rääkida.“ Rx: „Tuleb välja, et politsei

helistab, et tulge alaealistekomisjoni..“ Rx: „See on veel heal juhul..“ Rx: „...halvemal juhul ma jooksen ju kodust minema, igaks juhuks, sest ma ei tea ju mida minuga hakatakse tegema seal.“ Rx: „Või võtan selle kirja postkastist ära.“

Osalejad tõid arutellusse ka kaasaegse teaduse arenguga tulnud uued võimalused, nagu näiteks DNA-analüüs. Selguse toomise asemel võib see ka peresuhteid sassi lüüa. Testide tulemused võivad paljudele haiget teha ning lastekaitsjad leiavad, et vahel oleks nendeta parem.

„Teadupärast on nüüd teadus arenenud ja selline asi nagu DNA ekspertiis on löönud väga paljusid peresuhteid sassi. Ka minul on olnud siin paar juhtumit, kus isad on võtnud lapsed enda kasvatada heas usus, lausa kohtu kaudu ja siis ühel heal hetkel on teinud selle DNA ja on selgunud, et kahjuks see laps ei olegi tema poolt eostatud. Ta on sisuliselt võtnud võõra lapse enda kasvatada, käinud kohtu instantsid läbi ja sellises olukorras tekib küll küsimus, et kui paljud osapooled haiget saavad ja tõepoolest, et parem oleks olnud see DNA tegemata jätta kui lõhkuda nii paljude inimeste hingeelu.“

Isa ja lapse suhet mõjutavad ka vanemate uued elukaaslased. Vahel võivad peresündmused, näiteks uue lapse sünd, panna just vanemaid rohkem lapse ellu sekkuma. Teisalt võivad sellised olukorrad tekitada lastes tunde, et neid ei armastata enam, kuna vanem, olles sunnitud oma tähelepanu varasemaga võrreldes rohkem jagama, ei tegele enam nii palju vanema lapsega. Vastajad leidsid, et üks põhjus, miks on lastel oma vanematega kehvad suhted, on see, et vanemad ei saa iseendaga hakkama. Lähedane suhe vanemaga võib kaduda ka teismeliseikka jõudes, kui sõbrad muutuvad tähtsamaks kui vanemad. Lapsele võib tunduda, et vanemad ei mõista, toeta ega armasta. On aga võimalik, et vanem püüab lihtsalt lapsele hingamisruumi jätta. Siiski rõhutati, et iga pere on erinev ning kõikides peredes ei pruugi sellist olukorda tekkida.

„[Laps] ütleb, et ema ei pööranud enam nii palju tähelepanu, ta ei kontrollinud mind enam nii väga ja sellega nad tunnetavad, et ta justkui ei armastanud enam mind. Liiga vähe tähelepanu oli või tähelepanu läks mujale. Muud elusündmused mõjutavad ka hästi palju eksju, kui perre sünnib uus laps või ema vahetab elukaaslast või lähevad lahku või on mingi muu elusündmus vahepeal olnud.“

Lastekaitsetöötajad leiavad, et isa suhe poegadega ei erine oluliselt tema suhtest tütardega või vähemalt ei peaks erinema. Osad vastajad leidsid, et see on pigem vana arusaam ning tänapäeval on suhted isa ja mõlemast soost laste vahel ühtlustumas. Küll aga võib isadel olla endal vahel tunne, et nad ei suuda lapsi võrdselt kohelda. Üks vastaja tõi välja, et siin võib näha sarnaseid jooni isa suhtlemises oma naisega ehk kui isa kohtleb tütar kui printsessi, siis tõenäoliselt kohtleb ta ema samuti.

„Ma olen kuulnud ühte konkreetset isa ütlemas, kellel on kaks poega ja kaks tütar, et poegadega ma saan olla palju karmim ja konkreetsem, aga kui tütar nutab või vingub, siis ma temaga olen leebem.“

Osalejad pidasid isa ja lapse suhtest rääkides oluliseks eelkõige emotsionaalselt lähedast kiidumussuhet, rõhutades, et lihtsalt toetav suhe ei ole sama. Samuti leiti, et isa-lapse kohtumised peaksid olema kvaliteetaja veetmised, mitte lihtsalt lastekaitsetöötaja jaoks linnukese kirja saamiseks. Kõige tähtsam on siiski saavutada usaldus, mida hiljem tekkivatel raskustel, nt teismee probleemidel, on raske murendada.

2.3.2. Isa vajadused

Uuringus osalenud spetsialistide hinnangul tuleb isade kaasamiseks neid emaga võrdselt kohelda, tihti vajatakse ka julgustust ja tuge. Isad soovivad rohkem detaile ja selgitusi ning lühemaid, konstruktiivsemaid, konkreetsemaid ettepanekuid. Erandlikult esineb ka pikki, analüüsivaid vestlusi isadega, kuna inimesed on erinevad. Respondendid tõid välja, et tavaliselt ootavad isad rohkem ettevalmistust, sest nad ise on selgepiirilisemad. Üldiselt võivad isad rohkem lastekaitsetöötaja ütlusi järgi kontrollida või kui spetsialist helistab, siis nt kodulehelt vaadata, kas üldse selline inimene töötab selles asutuses. Kui emadele helistatakse, siis on nad lihtsalt šokis ja ei julge midagi küsida. Isad on küsinud ka töötõendit.

„Minu käest on selle aja jooksul üks inimene küsinud töötõendit ja see oli üks isa. /.../Kuna mul tol ajal seda ei olnud, siis ta ütles, et tema räägib seal oma poole peal ja mina räägin koridoris [autori märkus: kodukülastusel], et siis ta on nõus minuga vestlema.“

Selleks, et koostöö isadega oleks edukas, on vajalik hinnangutevaba suhtumine nii lastekaitsetajate, naise kui ka ühiskonna poolt. Isad soovivad head suhet ja koostööd lapse emaga, isegi kui ei elata enam ühe katuse all. Koostöö toimimiseks on oluline üksteise aktsepteerimine lapsevanemana. Kui perekonnas ema ja lapse üleseotusest tingitult on isa kõrvale jäänud, siis võib ta tunda end ebakompetentse ja ärevana ning ta võib loobuda edaspidistest katsetest püüda lapse jaoks olemas olla.

„Paaril peavad olema omavahel väga usalduslikud suhted, et naine usaldab ka isa. Ka tõesti, kui ta ka väike on, et ma võin lubada endale pool päeva kuskil eemal olla, et ma tean, et isa hoolitseb lapse eest.“

Pereelus on oluline ema ja isa ülesanded ära jaotada, perekokkulepete järgi sünnivad mõlema rolliga seotud ülesanded. Tänapäeval on tavaliselt tegemist sooneutraalsete tegevustega. Siiski on see sageli naise otsustada, kui palju ta lubab meest lapsega tegelema ning siin võib mõjutada ema ja lapse liigne seotus. Osalejad tõid välja, et isa liigne hõivatus tööeluga võib olla tema enda valik, aga see võib olla ka peresisene kokkulepe. Isa tööl käimine ei peaks olema takistuseks lapsevanemaks olemisele.

„Naisel on palju teha, et kui palju ta usaldab ja lubab seda meest lapse ligi./.../ Ema tegelebki rohkem ja siis kui isa tahab midagi teha, siis naine ütleb, et mine eemale, sa ei tea, kuidas need asjad käivad, ma teen ise. See tõstab isal ärevust ja ebakompetentsuse tunnet ja siis ühel hetkel ta enam ei võta osa ja nii ta läheb. See on naise teha tegelikult.“

Isade vajadustest kõneledes tõid uurimuses osalenud välja, et isad on erinevad. Siiski näitab lastekaitsetöötajate praktika, et tüüpiliselt soovivad nad emadega võrreldes rohkem konkreetset, lühemaid ja konstruktiivsemaid ettepanekuid. Lisaks rõhutati, et isade vajadustest rääkides on oluline ka emade panus. Emadelt vajavad isad aktsepteerimist lapsevanemana ja peresiseseid kokkuleppeid. Ka ühiskond ei peaks tegema ettekirjutusi, mismoodi või kuidas on isadel õige või vale käituda.

2.4. Isad lastekaitsetöös

2.4.1. Isadega seotud olukorrad ja juhtumid lastekaitstes

Järgnevalt kirjeldab autor erinevaid juhtumeid, millest lastekaitsetöötajad fookusrühmas rääkisid. Isadega koostöös on väga erinevaid juhtumeid. Hooldusõiguslike lapsevanemadena pöörduvad ka isad omal algatusel lastekaitsjate poole.

Kõige sagedamini puutub lastekaitse isadega kokku just hooldusõigusega seotud juhtumite lahendamise käigus. Siin toodi välja erinevaid näiteid, sealhulgas olukordi, kus ema ei ole suuteline oma vanemlikku rolli täitma. Kui on olemas teine hooldusõiguslik lapsevanem, siis jõustatakse teda, mitte ei panda last kohe asenduskodusse. Osalejad rõhutasid, et on tähtis olukorra taust põhjalikult selgeks teha. Tuleb meeles pidada, et kõikidel kodus juhtunud lugudel on alati kaks poolt ning alati ei pruugi olla kõik nii nagu üks osapooltest räägib. Samamoodi, kui lastekaitsele tuleb teade probleemse lapse kohta ning on teada, et peres on lapsi veel, siis loomulikult uuritakse ka teiste laste kohta.

„Aga kaks aastat hiljem, kui kohus lõppeb, on see, et isa suhtleb lapsega, isa suhe lapsega on taastunud, tehakse suhtluskord hoopis vastupidine, nii et tulemus sellele, mida ema tahtis, et mingit ainuhooldusõigust sealt ei tule. Isa kuidagi leiab oma huvi ja võimaluse uuesti lapsega suhtlema hakata.“

Elatisrahaga seotud vaidlused on samuti sageli esinev olukord, kus lastekaitsetöötajad isadega kokku puutuvad. Vanemates käivitab elatisrahanõue väga palju emotsioone. On levinud väärarusaam, et kui isa maksab seda, siis on tal õigus last näha ja kui ei maksa, siis pole õigust. Tegelikult pole need seotud. Suhtlemis- ja hooldusõigus on endiselt olemas. Küll aga on isadel suured hirmud, et äkki naine ei kasuta tema makstavat raha lapse, vaid enda peale. Täna on ühe lapse pealt makstava summa suurus 235€, mis on päris suur.

„Aga samas eks see kergelt ebarealistlik on, et kui on kolm last onju, kolm korda 235€ eksole.. kas naine ikka panustab sama palju, ainult laste peale? See ei ole väike summa..Sealt jääb üle küll, et põhjust kahtlemiseks on küll ja küll.“ „Aga me ei tea ka

neid peresid.. meieni võibolla ei jõua ka need, kes tõesti maksavad oma kolme lapse pealt selle 235€.“

Spetsialistide jaoks kõige raskemad kliendid on olnud kõrgharitud arstid, pedagoogid ja sõjaväelased. Üldiselt soovitavad lastekaitsetöötajad ühel lapsevanemal ise võtta vastutus, kui on näha, et teine ei tule toime. Töötajad tunnevad, et nad vahel survestavad liigselt üksikvanemaid teiselt vanemalt elatist välja nõudma, eriti olukordades, kus koostöö isaga ei oleks perele parim otsus. Lisaks, kui üks vanematest kasutab elatisraha vaidluses lapsega suhtlemise võimalust mõjutusvahendina, siis võib lõppkokkuvõttes psühholoogiliselt kannatada hoopis laps.

„Me siin oma sotsiaaltöös näeme ju ka seda, et meie survestame lapsevanemaid, et te peate taotlema eraldi elavalt vanemalt elatise välja. Samas see ise võibolla isegi tahaks selle lapsega kokku saada, aga ikkagi jälle tuleb see „kui ta ei maksa alimente, elatist, siis ma ei näita talle last“. See lapsekene jääb ju nende nõudmiste vahele. Ja üks vanem on kuri teise peale ja teine jälle vastupidi ning laps ju näeb seda.“

Spetsialistid tunnetavad, eriti töös lahutajatega, et põhirõhk läheb vanemate suhete klaarimisele ja lapse toetamiseks ei jäägi energiat. Osalejad tõid varasemast praktikast näiteid, kus laupäeval mindi lahku ning esmaspäeval oldi juba lastekaitse ukse taga. On ka selliseid lapsevanemaid, kes on mitu korda lahku läinud ja siis lõpuks surmani koos elanud.

„Mul tuli üks eesti rahva komme meelde, naine ja mees, kes tahtsid lahku minna, pandi ööseks õõnsasse puutiivesse, kus sai seista niimoodi väga kitsalt, ainult kõhud üksteise vastu. Ja kui nad hommikul ikka veel tahtsid üksteisest lahku minna, siis võisid.“

Tihti heidavad emad ette, et isa ei tegele lapsega piisavalt. Lastekaitsepraktikas ei ole harv olukord, kus ema uurib, kas on seadust, millega saab kohustada isa lapsega suhtlema, kuigi ise on eelnevad aastad teinud kõik selleks, et laps ja isa ei kohtuks. Lastekaitsetöötajad kirjeldavad olukordi, kus emad paluvad lastekaitasel survestada isa rohkem lapsega tegelema, see aga on peresisene asi. Mõni ema on isale pakkunud võimalusi lapsega rohkem koos olla, aga isa on ettekäändena toonud töö ja trenni. Spetsialistid leiavad, et ei ole mõtet pakkuda lõputuid võimalusi inimesele, kes neid ei

taha. Lisaks ei pruugi see, mida üks vanem lapsele tahab, alati lapsele parim olla. Spetsialistid leidsid, et pigem on kergem aidata siis, kui isa on pöördunud, et ema takistab suhtlust lapsega.

„Laps oli juba viisteist ja ta [autori märkus: ema] oli ise teinud kõik selleks, et laps ja isa ei kohtuks kõik need eelmised 12 aastat. Ma küsisin, et olgu, aga mis kvaliteet see oleks? Sisuliselt kaks võõrast meest, seadus ütleb, et kui sa enda kohustusi ei täida, võtame su õigused ära, aga mis tal sellest.. Isa ütles ka, et kunagi naine nii otsustas ja nii on, mis siin enam teha.“

Vahel ei saa vanemad väljaspool lastekaitsekontorit omavahel suheldud ja infot edastatud ning lastekaitsetöötajal tuleb lastekaitsetöötajal aidata kaasa kahe vanema omavahelisele suhtlusele. Oma emotsioonidest tingituna hakkavad naised tihti meeste käitumist tõlgendama, küsimata neilt otse selgitust. Sel juhul peab lastekaitsetöötaja ühiskohtumisel emale meelde tuletama, et ta küsiks isalt otse. Lastekaitsetöötaja ülesanne tihtipeale ongi olla neutraliseerija ja vahendaja.

„Teinekord kui me istumegi ja meil on ühiskohtumine ja sa ütledki emale, aga palun küsige isa käest otse, miks ta selliselt arvab või miks ta selliselt soovib ja kui isa selgitabki täiesti rahulikult kogu selle olukorra ära, siis ema on ka, et ahah, aga miks sa mulle varem pole rääkinud..„Aga miks sa pole küsinud?“ Just ka see, et naisterahvad kipuvad ka nagu mehi mitte kuulama, et ei lasta nagu lõpuni rääkida, see emotsioon on nii suur ja siis need tunded hakkavad tulema..“

Osalejad tõid välja, et vahel tuleb vanematele selgitada, mida tähendab võrdne panustamine. Kui ema soovib, et lapse isa suhtleks lapsega, siis ei saa isale last peale suruda. Alati ei tähenda võrdne panustamine seda, et laps on kaks nädalat ühe vanemaga ja siis kaks nädalat teisega. Samuti tuleb vahel ema rahustada, et ta ei teeks väikestest asjadest liiga suurt tüli. Vahel ei anna emad tänu liigsele kontrollivajadusele isadele võimalustki.

„Sel juhul on see võimalus emale öelda, aga anna sellele isale võimalus! Palun ära kontrolli! Kui laps tuleb tagasi ja sokis on auk, siis ära tee skandaali, see on ju elust

enesest.. See ei tähenda, et ta järgmine kord ei võiks isa juurde minna. /.../ kui sa tahad, et sinu lapse isa sinu lapsega tegeleb, esiteks anna võimalus.“

Kohtupraktikas on mitmeid näiteid, kuidas emad pole nõus isadele last andma, sest kardavad lapse elu pärast. Sealjuures nimetavad emad last „oma“, mitte „meie“ lapseks. Lastekaitsepspetsialistid leiavad, et hirmudel, et isa teeb hooldamisajal oma lapsele liiga, ei ole sageli alust. Lihtsalt emad on liialt ärevil ja lapsega ka üleseotud. Siiski toodi välja, et vanema käitumist võib mõjutada ka keeruline meditsiiniline olukord ja ravimitest põhjustatud mentaalne seisund.

„Neid kohtulugusid on küll, kus ema ei ole nõus mingi suhtluskorraga, et isa lapsega kohtuks. Ta on nii hirmus, et isa tapab ära selle lapse vahepeal.. Ta ei ole kunagi olnud, ta pole kunagi kasvatanud, ta ei tea temast midagi. Umbes, et kuidas ma saan anda oma lapse, oma kullaterakese, võõra inimese kätte.“

Respondendid leidsid, et lastekaitsetöös ei saa välja tuua tüüpilist isa, kes on kliendiks. Üldist Eesti mehe stereotüüpi, kes on vaikne, ajab oma asja ära, ei saa pidada tüüpiliseks lastekaitse kliendiks. Lastekaitsjate kliendid on pigem aktiivsed ja hakkamist täis.

Kõige tüüpilisem põhjus, miks isad ise pöörduvad lastekaitsjate poole on olukord, kui ema ei tule lapsega toime. Siin toodi välja, et tullakse emade peale kaebama, ise midagi muutmata. Siiski suhtuti sellesse mõistvalt – lastekaitse peabki seda vanemat suunama. Töötaja juurde jõutakse ka nuttes, et ema läks ära ja ei leia enam üles või et ema takistab lapsega suhtlemist ja ei näita teda.

Isad tulevad lastekaitsepspetsialistide juurde laste hooldus- ja otsustusõigustega, suhtluskorra määramisega, viibimiskoha määramisega, erandkorras ka laste ristimisega seotud küsimustes. Tüüpiline küsimus on siiski „kuhu paneb naine mu makstud alimendid?“. Lastekaitsetöötajad tõdevad, et tullakse ükskõik, milliste probleemidega nagu emadki, sest ollakse täieõigusliku hooldusõigusega lapsevanem, näiteks lapse käitumisprobleemid, koolikohustuse mittetäitmine. Pöördumise põhjuseks võivad olla ka hariduslikud küsimused, näiteks, kui vanemad ei jõua omavahel kokkuleppele kooli

valiku osas või on küsimus lapse huviringide välja valimises või ei olda rahul kooli poolt pakutavate tugiteenustega, nt väikeklassi suunamisotsusega.

„Minul oli venekeelses kooli paneku puhul, isa ei olnud nõus sellega ja tekkis vaidlus.“

„Isegi huviringid on mõnikord. Üks ütleb, et liiga vähe, teine ütleb, et liiga palju.“

„Minu oma helistas üks sinna [autori märkus: huviringi] ja siis teatas, et mina ei ole luba andnud ja ütles sellele spordiklubile, et te ei saa seda tüdrukut sinna võtta, sest minu luba teil ei ole.“

Kohtupraktikast rääkides tõdevad lastekaitsetöötajad, et isade hooldusõiguse taotlemisel on sageli näha vastasseisu ja üksteisega võideldes võivad vanemad unustada lapse huvid. Isegi, kui naine käitub halvasti või vägivaldselt, ei taha mehed tihti abi otsida, kuna kardavad niikuinii süüdi jääda. Isa tunneb, et ema otsustab ja tal puudub sõnaõigus. Sel juhul julgustab lastekaitsetöötaja isa keskenduma sellele, mida isa ise tahab, oluline on see esmalt sõnastada.

„See tekibki meestel, et mis ma ikka siis pöördun, niikuinii ma olen süüdi, eks. Minu üks juhus oli see, et kui naine lihtsalt kodus märatses, mobiil oli juba puruks visatud, mõned asjad olid puruks visatud ja ähvardas jalaga telekat. Ja et ta seda ei teeks, mees võttis ja keeras käed selja taha, et mis sa teed nüüd siis. Ja kui ta need käed lahti sai sealt seljatagant, siis ta pani kohe politseisse helistama, mees viidi ära, jäljed olid, asi läks lausa kohtusse välja. Ja siis ongi, et „kas ma pidin laskma tal kõik ära lõhkuda?“.“

Spetsialistid tõid näiteid juhtumitest, kus lapsed keelduvad isaga suhtlemast, sest isa ei oska arvestada laste tunnetega. Mõni isa tõesti ei mõista, kuidas on olla laps. Mõnikord võib olla asi ka selles, et isal on isiksuse- või vaimse tervise häire. Lapsed aga ei taha haiget saada. Nad ütlevad, et kui neid jäetaks rahule, siis hakkavad niikuinii kunagi isaga suhtlema. Tuleb mõelda, kas suhe on lapsele kasuks ning mitte seda peale suruda. Vahel peab lastekaitsetöötaja suhtluse tugevdamisel hoogu maha tõmbama, kui üks pool pole selleks valmis.

„Ma leian, et Tartu kohus teeb selles mõttes õigesti, kui ta teismelist enam ei sunni, et las ta olla. Lapsed ütlevad, et kui meid jäetakse rahule, siis me hakkame nagunii temaga suhtlema, ta on ju meie isa, aga me praegu ei taha, ma ei taha saada haiget.“

Koostööd on proovitud ka isadega, kes on ise eemaldunud. Tihti on vaja seejuures kaasata ka vanavanemad ja teised tugivõrgustiku liikmed. Võib esineda ka selliseid juhtumeid, kus laps on juba sündinud ja isa saab sellest hiljem teada. On ka erandlikke olukordi, kus isa võtab lapse ja lahkub, kui ema ei soovi last kasvatada. Siiski möönavad töötajad, et raskes olukorras loobuvad mehed siiski lapsest kergemini. Respondendid tõid näiteid, kus isa on ise endale kohustuse võtnud ja siis annab alla.

„Eriti kurb on see, kui isa on ise võtnud need lapsed ja siis ütleb sellest lahti. Minul on olnud see juhtum, kus isa sisuliselt tõi lapsed mulle, et pane lapsekodusse, et täna ma neid koju ei vii. Ja nii ka läks.“

Lastekaitsetöötajad tunnevad, et üsna tihti läheb nende põhitähelepanu ema ja isa vaheliste suhtlusprobleemide lahendamisele, töötajad sooviksid enam keskenduda lastele. Üldiselt satuvad isad lastekaitsetöötaja juurde peamiselt hooldusõigusega seotud küsimustes, kuid spetsialistid peavad lahendama ka selliseid peresiseseid küsimusi nagu näiteks, mis trennis või koolis laps peaks käima. Vastajad on pidanud ka tõdema, et osad isad ei oska end panna lapse olukorda, seetõttu muudavad lapse elu ebameeldivaks ja laps ei soovigi temaga suhelda.

2.4.2. Koostöö isaga ehk kaasamine

Enda sõnul töötavad lastekaitsetöötajad aktiivselt keskeltläbi 20 perega ning isadega tehakse koostööd alati, väljaarvatud siis, kui isa on surnud. Muul juhul otsitakse ka perest eemaldunud isa üles, sest juhtumitöö eeldab seda. Isasid kaasatakse juba kasvõi seetõttu, et ühe vanema ütlused võivad olla kallutatud ja lastekaitse peaks mõlemad pooled ära kuulama. Siiski, kui küsimus on ainult toetuse määramises, näiteks puuetega laste(vanemate) puhul, siis piisab, kui üks vanem teeb avalduse. Seadus eeldabki, et vanemad on omavahel kokku leppinud, kumb pöördub abi saamiseks.

Protsess ja menetlus isaga on samasugused nagu emaga, uuritakse samu asju. Menetluskäik näeb üldiselt välja järgmine: avaldus, vastus, toetus, registriandmed jms.

Samuti pole vahet, kas kliendi näol on tegemist üksikvanemaga või mitte (spetsialistid ei pruugi seda teadagi). Lastekaitsetöötajad ei leia, et isade kaasamiseks on vaja mingeid erilisi võtteid rakendada. Küll aga võib kodukülastustel lastekaitsjate kokkupuude isadega olla väiksem, sest isad on rohkem tööl päevasel ajal.

Esmane kaasamine ongi isaga ühenduse võtmine. Kuulatakse ära mõlema vanema poolsed selgitused. Hiljem kaasatakse mõlemaid vanemaid ka ühiskohtumistes, kokkulepete saavutamises, lapse suhtluse korraldamises jne. Osalejad tõid välja, et tulemuslikus kaasamises tuleks kindlasti vältida etteheidete tegemist, hinnangute andmist või näägutamist. Isa teeb koostööd, kui mõistab, et tema arvamus loeb.

Respondendid leidsid, et kohtusse pöördumisel vajavad isad toetust ja julgustust, siis on nad koostöövalmis. Neid tuleb vahel julgustada ka lapsega suhtlema. Enamik võtab julgustamist väga positiivselt. Kuid toodi näiteid ka isade emotsionaalsetest reageeringutest olukorras, kus toodi välja nende tugevused.

„Ma mäletan, kui isa hakkas ükskord nutma selle peale, kui ma ütlesin talle, et tema naine ütles, et ta on hea lapsevanem olnud ja selline, selline. Ühesõnaga tuleb tuua neid tema tugevused ja hea tahe välja.“

Kui klienditöö emaga ei õnnestu, siis isad võivad olla isegi mõistvamad, toetavamad. Kui kaasatud on mõlemad vanemad ning nad arutavad ka kodus probleemi ja jõuavad seal konsensuseni, siis teeb see lastekaitse spetsialisti töö lihtsamaks. Toodi ka näiteid isadest, kes ei soovi üldse otsesuhtlust ning paluvad saata „kõik e-mailile“.

„Jah, et vanemad arutavad seda lapse probleemi ka omavahel ja nad võivad jõuda ka selle konsensuseni, kuhu nad minuga rääkides võibolla nagu ei jõua. Mõnikord teeb see ka töö lihtsamaks.“

Isadel võib olla suur hirm, et lapse hooldusõiguse saamise korral ei saa nad selle vastutusega hakkama. Nad tunnevad ka, et peavad kogu enda senisele elule lõpu tegema ning viima sisse suured ümberkorraldused. Vahel ei olda valmis enda senisest elust loobuma ning ka ümberkorraldustega ei pruugi olla lihtne toime tulla.

„Siis ma pean ju kõik ümber korraldama. Ma ei saa enam hommikul nii kaua magada, ma pean pidama töökohta, kus kogu aeg on.. selline stabiilsus.. ei saa enam teha õhtul väikest õltsi sõpradega“.

Osalejad toovad välja ka selle, et naistel ja meestel on tihti erinevad võimalused oma muredest rääkida. Kui naised käivad rohkem nõ „jutuklubides“ auru välja laskmas, siis mees võib oma muredest sõpradega omavahel saunalaval küll rääkida. Tõenäoliselt saab ta teistelt meestelt vastu vaid mittemidagiütleva õlalepatsutuse.

Kaasamine on ka see, kui inimesele on antud võimalus ja sellest hoolimata ta ei soovi koostöös osaleda. Pole mõtet teiste inimeste elu nõ ülekorraldada. Mõjutavad ka isade varasemad kogemused lastekaitsega, samuti sõprade-tuttavate kogemused. Varasemast teiste eriala spetsialistidega suhtlemisel tekkinud eelarvamusi võidakse üle kanda ka lastekaitsetöötajale. Sellegipoolest peab lastekaitsja võtma isa tühjalt lehelt, austama ja lugu pidama, sest hinnangutevaba koostöö on efektiivsem.

„Minule meenusid ikka need negatiivsed juhtumid, kus see kaasamine ei õnnestunud. Tegemist oli siis emadelt lapse äravõtmisega ja isad ei võtnud vastutust, neil on kergem kirjutada nõusolek, et võtke mult ära need hooldusõigused või vanemaõigused, mis iganes need tollel hetkel sõnastatud olid. Ta ei suutnud oma elu nii korraldada, et võtta nüüd vastutust lapse eest ning need lapsed läksid asenduskodudesse.“

Rühmas tuli jutuks, et vahel on isade käitumine seotud kaitsepositsiooniga. Kui isa on varasemalt kriminaalkorras karistatud olnud või tunneb ise end kehvasti, et pole varasemalt osalenud lapse ülalpidamises, siis võib ta kohtumisele tulla üleolevalt. Selline käitumine on kaitsereaktsioon. Eriti olukorras, kui teine vanem seda oma huvides ära kasutab. Tõenäoliselt ta peagi leebub, kui mõistab, et teda kuulatakse ja tema arvamus on oluline.

„/.../ isal oli ka mingi natukene kriminaalne taust, aga kohtus advokaat tõi välja, et aga ema teadis ju eelnevalt seda tausta enne lapse sünni, enne lapse eostamist, siis see ei häirinud teda. Aga nüüd, kui tal on vaja takistada isa-lapse suhtlemist, nüüd on see siis on hirmus argument.“

Uurimuses osalenud respondendid väljendasid kahjutunnet, et isad ei lähe alati teenustele, kuhu neid suunatakse või ei kasuta ära abi, mida soovitatakse. Sageli peavad isad tunnete näitamist nõrkuseks. Leiti, et lastekaitsetöötaja ülesanne on neid ümber veenda ja vahel see õnnestub ka. Siiski – lastekaitse pole mingi imevahend, kõik muutused on inimeste endi teha.

Üldiselt ei näe lastekaitsetöötajad, et isade kaasamine kätkeks endas riske ning neid ei kardeta. Siiski tunnistatakse, et isadega töötamine võib vahel hirmus olla, kuid emad võivad isegi hirmsamad olla. Hirmu võivad tekitada kriminaalkorras karistatud või füüsiliselt suured isad, aga reaalses elus on töötajaid rünnanud pigem emad.

„Aga reaalselt on meile kallale tulnud ahjuroobiga ema, reaalselt on jalaga löönud ema, reaalselt on sülitanud ema..“

„On isasid ka, kes ütlevad, et ma viskan su aknast välja, kas sa julged olla ikka siin? See ongi see, et nad tekitavad hirmu.“ „Jah, hirmu nad oskavad tekitada ja ähvardada. Aga naised teevad nagu reaalselt.“

Töötajad leiavad, et hirm ei tohi saada takistuseks kaasamisel. Ka ohtlikul või kriminaalkorras karistatud inimesel on õigus saada kaasatud. Mõni isa hirmutab, ähvardab, on ka üksikuid rusikatega vehkivaid isasid, kuid tüüpiline on ikka vaimne vägivald ametniku suunas, seda on päris palju. Mõned isad arvavad, et suudavad niiviisi töötajate otsuseid mõjutada, aga tavaliselt need isad suhtuvad samamoodi ka teistesse naistesse.

Klientide käitumine võib sõltuda ka sellest, kas nad on tulnud vabatahtlikult või kohustuslikus korras spetsialisti juurde. Kliendid on ka üsna teadlikud ametnikuga halvasti käitumise tagajärgedest. Siiski tuleb kohtuvaidlustes solvanguid ametnike aadressil ette küllaga, kuid ei saa öelda, et neid tuleks isadelt rohkem kui emadelt. Siiski rõhutasid osalejad, et ei tohiks tekkida ei reaalselt ega näilist olukorda, kus lastekaitsetöötaja ei ole neutraalne. Toodi näiteid, kus asju on valesti tõlgendatud.

„Või nagu minul oli, et ma tegin ühe isaga kohtumaja ees suitsu, noh suitsuinimesed, kus nad peavad minema siis.. Ja siis pärast tuli hoobilt jutt, et „mida asja, et kas me

sellelt lastekaitsjalt ootame siis mingit neutraalsust või? Ta teeb isaga kohtumaja ees suitsu. “.“

Kokkuvõtteks võib öelda, et lastekaitsetöötajad peavad juhtumite lahendamisel alati vajalikuks isa kaasata. Intervjueeritud lastekaitsetöötajate töös on ette tulnud ka hirmutavaid ja ähvardavaid isasid ning vaimset vägivalda, kuid spetsialistide sõnul võib töö emadega kohati isegi raskem olla. Osalejad rõhutasid, et kui isad tunnetavad, et nende arvamus loeb, siis nad pole tõrjuvad, vaid on pigem koostööaltid.

2.4.3. Isade toetamine

Intervjueerija uuris, mis teenused aitaksid isasid paremini kaasata. Üldiselt tunti, et kõik vajalikud teenused on juba igapäevatöös olemas, pigem on küsimus liigeses töökoormuses ning napib töötajaid. Isadele suunatud meetmetest toodi välja erinevad tugirühmad ja vanemluse programmid kindlale sihtgrupile. Leiti, et peretöö toetab tervet perekonda. Pereteraapiat ja psühholoogilist nõustamist on võimalik saada nii tasuta kui tasulist, püütakse arvestatakse ka kliendi soovidega. Puudust tunti perelepitusteenusest, selle asemel suunatakse kliendid pereteraapiasse. Perelepitus on olemas ohvriabis, kus tegeletakse vägivallaohvritega. Pere koostoimimise parandamiseks on olemas Gordoni perekool.

Töötajad tunnevad, et tihti on vaja teha palju eeltööd, et kliente üldse nõustamisse või teraapiasse saada. Mõni spetsialist arvab, et inimestel on keeruline saada isegi tavapsühholoogi juurde. On ka korraldatud Gordoni perekooli sarnane programm – dialoog laste nimel. See on tasuta ja suurepäraste terapeutidega, kuid spetsialistide sõnul on raske inimesi sinna saada, kuigi lastekaitsetöötaja on mõnele perele seda tungivalt soovitanud. Siinkohal möönavad spetsialistid, et küsimus pole vaid isas. Varem kohustas kohus lahutavaid paare lepitusteenistusse minema, see oli nagu psühholoogiline nõustamine, aga enam seda pole. Näiteks USAs ei saagi enne teraapiat lahutada, Eestis on teenus ära vajunud.

„Selleks, et nad sinna teraapiasse jõuaksid, on siin ikka vaja kõvasti tööd teha.“ „Seal pereteraapias hakkavad nad ju suht sügavalt kaevama oma tõsisemaid perekonnaasju, oma

saladusi ja..kõike. „Oma minevikust tahan ma jaa midagi rääkida sellele inimesele midagi, kellega ma ei taha üldse koos ühes ruumiski olla..“.

„See lapsevanemaks olemise Gordoni perekool. Mulle tundub, et sealt hakkavad asjad. Ja tegelikult! Kui sul on võimalus ilma rahata minna, tõeliselt heade terapeutide juurde ja sa ei lähe – mida see ütleb nende lapsevanemate kohta?“

Teenuseid pakutakse klientidele pere vajadustest lähtuvalt, näiteks Tartus on Annelinna Laste Tugikeskuses psühholoog, kes võtab vastu kliente terve perega. Samuti pakub Tartus Haridus- ja Tugiteenuste keskus pereteraapiat. Olemas on ka teenused sõltuvusprobleemide korral, kuid töötaja toonitab, et sõltlasi ei saa kuhugi sundida, nad peavad ise tahtma terveks saada. Vahel saadetakse ravile kohtus plusspunkti teenimiseks, aga isegi mõni kohtunik on juba kahelnud selles meetmes.

Vestlustest koorus välja, et teenused on paljude isade jaoks liiga naistekesksed. Isad on tagasi pöördunud sooviga meesspetsialisti saada või keeldunud edaspidi minemast. *„Minu käest üksikisa küsis.. rääkisimegi pereteraapiasse suunamisest ja siis tema ütles, et ta soovibki ainult meesterapeuti, sest ta leiab, et naisterapeut ei suudaks temaga samastuda üksikisa rollina.“*

Lastekaitsetöötajad suunavad erispetsialisti juurde ainult siis, kui on näha, et mõni teine isik teeks töö efektiivsemalt ära. Siiski osad teenused, erispetsialistid, kelle juurde kliente suunatakse, ei tule toime keerukamate juhtumitega. See võib olla ka seetõttu, et vahel on terapeudi ja lastekaitse tööeesmärgid väga erinevad. Terapeut hakkab põhjuseid kaevama ja lahendama. Lastekaitsetöötaja tahab lihtsalt kaitsta lapse huvisid ja aidata korraldada lapsevanemate koostööd.

Peretöös pooldavad spetsialistid terviklikku lähenemist ehk kogu perekonna toetamist. Lastekaitsetöötajad leiavad, et toetavaid teenuseid on piisavalt, kuid probleemiks on isade valmisolek neid kasutada. Osaliselt on see seotud ka teenuste süsteemi naistekesksuses – teenuseid pakuvad valdavalt naistöötajad ning teenused on vastavalt naiste nägemusele üles ehitatud. Mõni mees tunnebki, et naine ei suuda temaga piisavalt samastuda, et teda aidata.

2.4.4. Lastekaitsetöö õppetunnid ja soovitusel kolleegile

Arutelu kerkis üles ka lastekaitsetöötaja suhtumise ja isiklike seisukohtade teema. Osalejad leidsid, et lastekaitsetöötaja peaks hoiduma isikliku arvamuse väljendamisest selle kohta, kuidas üks või teine asi teiste peres peaks olema. Leiti, et ei tohi kanda oma (elu)kogemusi tööolukordadesse üle ja selle pealt vanemaid õpetama hakata. Rõhutati, et lastekaitse eesmärk pole hinnata vanemate rolli, vaid ta peab lähtuma lapsest. Tuleb vältida rollide üldistamist ja sildistamist, et mitte sekkuda liigselt teiste pereellu.

Ühiskohtumistel peab lastekaitsetöötaja jääma neutraalseks ning vältima asumist ühe või teise lapsevanema poolele. Lastekaitsetöötaja roll on olla vahendaja, vajadusel selgitada, et elatisraha maksmine pole seotud lapse nägemise ja hooldusega otsustusõigustega. Siiski tõdeti, et vahel võivad teooria ja praktika erineda. See tähendab seda, et teoorias teatakse küll, kuidas asjad käivad, aga reaalses elus ei suudeta sellisel viisil käituda. Samuti on vahel väga raske hoida oma isiklike arvamusi tööst lahus.

„Minu üks kogemus oli, kus isa kasvas kolme last, ema oli ka. Aga kui nad lahku läksid, siis see ema teatas, et mida sa neist tahad, need ei ole ükski sinu laps. Ja need ei olnudki. Kõige vanem oli 13 ja see ema kadus koos nende lastega ära, nii, et me täitsa 2 aastat ei teadnud neist midagi, kuni siis sinnamaani, et ta [autori märkus: isa] ütles, et kui mina neid kätte ei saa või mina neid ei leia üles, siis ehk lapsed tunnevad kunagi minu vastu ise huvi. Ta oli tõesti hästi tore ja kena inimene ja mina näiteks omaltpoolt ütlesin, et jah, ootame, ei saa midagi pressida, nii ei tule midagi välja. Aga noh, lõpp oli väga fataalne, see isa lihtsalt uppus ühel hetkel... nii et need lapsed ei saanudki tegelikult.. ma väga usun, et need lapsed seda isa kui oma isa väga armastasid. Siis ma mõnikord olen mõelnud, et selline asi ema poolt, kui oleks minu teha, siis mina karistaks neid ja päris kriminaalkorras, sest minu meelest on see kuritegu teise inimese suhtes niimoodi käituda.“

Arutelu toodi välja, et lastekaitsetööst on väga palju stereotüüpseid ettekujutusi. Spetsialistide arvates ei ole vahet, kas tegemist on nais- või meestöötajaga. Lastekaitsetöötajad leidsid, et isegi, kui ligi pooled nende kolleegidest oleksid meestöötajad, ei oleks nende töö paremini tehtud. Inimestega töötades peavad lihtsalt

olema teatud isikuomadused. Ka kliendiga töötades ei valita lähenemist mitte soo (ema/isa) põhjal, vaid vastavalt situatsioonile ning klientide reaktsioonist ja iseloomust lähtuvalt.

Tuleks mõelda üldise positiivse vanemluse soodustamisele, mitte ainult ühe vanema toetamisele. Spetsialistid ei leia, et koostöö isadega oleks keeruline. Pigem on tulnud ette olukordi, kus emad süüdistavad lastekaitsjaid isade poolele asumises. Lastekaitsjad on ühel meelel, et koostööd tuleb teha mõlema vanemaga ning säilitada seejuures neutraalne hoiak. Intervjuudest koorus välja oluline arusaam, et terviklik abi perekonnale on tulemuslikum. Sobiv lähenemine tuleb spetsialistil leida vastavalt kliendi omadustele ja oma varasemale töökogemusele toetudes. Lastekaitsetöötajad peavad emadele-isadele tihti selgitama asjaolusid, mis on ühiskonnas muutunud väärarusaamadeks. Võib tekkida kiusatus selgitada ka muid detaile, mis tunduvad õigevale, aga oma elukogemust ei tohiks siiski peredele üle kanda. Seetõttu ongi oluline, et spetsialistil oleks selleks tööks sobivad isikuomadused.

Kui lastekaitsetöötajal on vaja abi või teist arvamust isade kaasamiseks, küsitaksegi üksteise käest, sest nad tunnevad, et neil on piisavalt targad kolleegid. Nad arvavad, et nad võivad samuti toimida ka 10-20 aasta pärast. Isade efektiivseks kaasamiseks on oluline lapsevanemate võrdne kohtlemine ja mõlema poole ärakuulamine. Vahel tuleb silmas pidada ka soorolle ning neid vajadusel neutraliseerida. Ühiskohtumisel peavad mõlemad vanemad tundma, et saavad sõna. Kohtumine peab olema hinnangutevaba, tuleb olla neutraalne ja lugupidav. Eesmärk on ju vanemad koostööle meelitada.

Mehed tahavad rohkem konkreetsust, naised võimalust jutustada, aga on ka erandeid mõlema puhul. Esimene asi ongi isaga suhtlemine, ühenduse võtmine. Esimesel kohtumisel tahavad nad väga rääkida ja seda peaks neile võimaldama, kuid järeldusi ei tohi teha ainult ühe osapoole jutu järgi. Võte, mida kasutatakse, on motiveeriv intervjuerimine, et klient tunneks ennast täiesti oma elu eest vastutavana. Vajadusel tuleb kliendile seadust tutvustada lastekaitsetöö piires, kui kliendil endal on huvi selle vastu, kuid juriidiline nõu jäägu juristidele.

Esmakohtumistel võib isa käituda ka ebameeldivalt ja olla ärritunud, mis on tegelikult tema kaitsereaktsioon, see ei ole põhjus teda mitte kaasata ja järeldada, et ta ei taha

koostööd. See võib olla põhjustatud sellest, et ta poleks oodanud, et lastekaitse teda kaasab. On väga võimalik, et ta hiljem vabandab. Vahel ei jää muud üle, kui peab mõni aeg suhtlema telefoni või meili teel, isegi kui see e-kiri käib 20 korda edasi-tagasi. Peab olema rahulik, järjekindel ning solvanguid ja sõimu ei maksa isiklikult võtta. Lastekaitsja peab kasvatama endale „paksu naha“. Tuleb unustada minevik ja kliendi varasemad kogemused ning püüda selles hetkes inimesega kontakt leida.

„Las ta karjub, las ta sõimab sind, mis iganes veel ja kui ta on lõpetanud, siis saad nagu jälle rahulikult läheneda, et tegelikkuses äkki me ikkagi võiksime sel teemal veel rääkida. Tegelikult nad rahunevad ja mõtlevad ning teinekord on ka see, et päev läheb mööda ja nad ise helistavad ja vabandavad, et nad selliselt käitusid, kuna see teema on nende jaoks väga emotsionaalne.“

Töös lapsevanematega peab lastekaitsetöötaja säilitama rahu ja tasakaalukuse, tuleb suhtuda lugupidavalt ja neutraalselt. Ühiskohtumistel tuleb mõlemale poolele sõna anda ning hinnangutevabalt suhtuda. Kõiksuguseid solvanguid ja sõimamisi ei tohi isiklikult võtta. Lastekaitsetöötajad leiavad, et kui nad vajavad oma töös nõu, siis parim vahend selleks on tore ja tark kolleeg.

2.5. Arutelu ja järeldused

Üldjoontes viitavad intervjuud sellele, et uuringus osalenud spetsialistid väärtustavad isa rolli ning kaasavad juhtumite lahendamisel alati ka isasid. See on optimistlik tulemus, eriti kui võrrelda mitmete teiste riikide lastekaitsepraktikatele keskendunud uuringutega, kus tuuakse välja liigne tähelepanu emadele ning probleemid isade kaasamisega (D’Andrade & Sorkhabi, 2016, lk 543; Coakley, 2015, lk 359; Storhaug, 2013, lk 1751; Goff, 2012, lk 282; Maxwell jt, 2012, lk 164; Philip & O’Brien, 2016, lk 1114) või siis Eestis 2012. aastal kogutud lastekaitsetöötajate narratiividega (Linno, viidatud Ein, 2016, lk 12 vahendusel). Ühelt poolt näitab see kindlasti seda, et probleemile on tähelepanu pööratud ja lastekaitsepraktika on paremaks muutunud. Kindlasti aitab sellele kaasa ka see, et erialase kõrgharidusega lastekaitsetöötajate arv on järjest kasvanud. Ka välisriikide kogemus on näidanud, et töötajate professionaalsus aitab kaasa isasid kaasavale peretööle (Scourfield jt, 2012, lk 1431).

Samas möönsid ka uurimuses osalenud lastekaitsetöötajad, et omaks võetud põhimõtete alusel ei pruugita alati reaalses praktikas käituda. Kuivõrd käesolev uuring keskendus üksnes uurimuses osalenud töötajate väljendatud seisukohtadele, siis ei saa selle alusel teha järeldust, et Eesti lastekaitsepraktika on isasid kaasav. Täpsema pildi saamiseks tuleks analüüsida konkreetseid juhtumeid. Samuti võis tulemusi mõjutada valimi koosseis. Kaasates väiksema omavalitsuse ja/või maapiirkondade töötajaid võib jõuda teistsugustele tulemustele.

Erinevad autorid on viidanud, et spetsialisti enda kogemused ja isiklikud väärtushinnangud mõjutavad tema tööd (Ein, 2016, lk 22–23; Selg, 2008, lk 50). Seega võivad lastekaitsetöötaja isade kaasamist mõjutada tema enda isiklikud väärtushinnangud ja arusaam soorollidest ning sellele kohasest käitumisest, samuti töötaja elukogemus. Fookusrühmas rõhutasid osalejad, kui oluline on oma töös välja jätta isiklik arvamus, samas tõdeti, et see ei pruugi alati olla lihtne. Autori arvates tuli see ilmekalt välja, kui rühmale esitati küsimus kahe isaga perekonna kohta. Küsimuse temaatika tekitas rühmas elava arutelu. Autorile tundub, et eriti eelmise generatsiooni inimestele on sellist ebatraditsioonilist perekorraldust raskem omaks võtta, nooremad suhtuvad sellesse positiivsemalt ning neil on seda kergem aktsepteerida. Oli kahju, et nii mõnigi intervjuueeritav ei julgenud või ei soovinud selle teema juures enda arvamust avaldada. Põnev oli samas see, kui mõni isegi ütles, et jätab oma arvamuse enda teada, aga siis paar lauset edasi liitus ta teiste aruteluga ja siiski väljendas enda arvamust. Teema ise ongi kindlasti uuenduslikum ja paarkümmend aastat tagasi sellisele küsimusele ei oleks pidanud vastama, sest see oli tabuteema.

Ein on oma magistritöös viidanud samale teemale ning leidis oma uurimuses, et lastekaitsetöötaja tööalast käitumist võib mõjutada see, kui ta arvab, et ebatraditsiooniline peremudel on väärastunud. Samuti ei saa selle suhtumisega töötaja pakkuda perele vajadusel abi, sest ei suuda jääda neutraalseks. (Ein, 2016, lk 18-19) Lugupidav ja hinnangutevaba suhtumine on lastekaitsetöötaja abipakkumise alus.

Huttunen (viidatud Raudsepp, 2014, lk 10 vahendusel) neljane rollijaotus joonistus selgelt välja ka uuringus osalenud lastekaitsetöötajate vastustest. Lastekaitsetöötajate nägemus isast hõlmas nii bioloogilist, juriidilist, sotsiaalset kui psühholoogilist poolt isadusest. Spetsialistid tõid välja, et kui juriidiline ja bioloogiline isa ei ole samad (ehk

paberi peal ja reaalsuses on kaks erinevat inimest), siis võib esineda nende (või ühe neist) kaasamisega komplikatsioone. Tajutakse endiselt ühiskonna survet, et isa on see, kes peab tooma finantsilise kindluse majja. Peremustrite kordumine on väga tüüpiline. Paljud inimesed ei analüüsigi seda, kas see, kuidas nende kodus käituti, oli parim viis, nad automaatselt jätkavad seda. Nagu tuli ka intervjuudest välja, siis tihti võetakse just karistamise meetmed päritoluperest kaasa.

Siiski nähti isa rollis ja isade käitumises muutusi. Tänapäeva isad jäävad julgemalt lapsehoolduspuhkusele, kui neid toetavad sõbrad ja tööandja (Pent, 2016, lk 40). Nagu intervjuudes välja tuli, siis isad võivad heameelega jääda lapsega koju nõ multirolli täitma, kui naine soovib pühenduda karjäärile. Eriti soosib isa koju jäämist olukord, kui mõlemal vanemal on võrdne motivatsioon, tahe ja ka palganumber. Kõik sõltub peresisestest kokkulepetest.

Tuleb välja ka tõsiasi, et lastekaitsetöö ja paljud sealt suunatavad eriteenused on üsna naistekesksed. Mehed pöörduvad neilt tagasi, sest tunnevad, et naisspetsialist ei suuda nendega samastuda. Samale tulemusele jõuti ka Norra uuringus, mis tõi välja meeste probleemid naistekeskse abisüsteemiga (Storhaug, 2013, lk 1755-1756).

Lastekaitespetsialistid tõid välja, et nende kõige raskemad kliendid on olnud kõrgharidusega inimesed, näiteks pedagoogid, arstid ja sõjaväelased. Seda, miks see nii on, nad ei põhjendanud. Autor spekuleerib, et eriti nende, kes näites välja toodi, ametid nõuavad mingisugust kontrollivat käitumist ja pidevat valvelolekut. Tõenäoliselt on selliste ametitega inimesed ise harjunud juhtima ning koostööle või kellegi teise soovitudele sellepärast ei soovi alistuda.

Küsimusele, kuidas erinevad isa ja ema roll, tõi üks respondent näite, et isa läheb teeb lapsega garaažis meestetöid. See on üsna traditsiooniline ja võibolla ka stereotüüpne lähenemine. Sellele reageeriti ka grupis ning järgnes pikem arutelu meeste ja naiste tööde-tegevuste üle ning kas tegevusi peaks üldse soopõhisteks jaotama. Autor nõustub arvamusega, et tänapäeva ühiskonnas on järjest rohkem nõ ebatraditsioonilist ning ei peaks lahterdama ühe või teise tegevuseks, käitumismalliks, õigeks-valeks jne.

Uuringus osalejad väljendasid teooriaosas toodud seisukohti, et isa on see, kes tütrele on tulevikus partneri valikul eeskujuks. Poiss-lapsele on isa rollimudel meheks olemisel ja isa eeskuju (Sotsiaalministeerium, 2011b, lk 7). Loomulikult on tervikliku lapse kasvamiseks vaja mõlema vanema rolli ehk nii ema kui isa rollitäitjat.

Osalejad tõid välja, et isade rolli täitmist võib mõjutada ka meedia. Andmete presenteerimisel seda küll välja ei toodud, kuid ühes intervjuus läks jutt tänapäeva meediale. Sellega seoses mainiti blogi „A mida Henry teeb?“, kus üks pereisa peab internetipäevikut enda kaksikutest ja sellest, kuidas ja mismoodi tema nendega hakkama saab. Ühtlasi jagab ta vahel häid soovitusi ja enda kogemusi teistele lastevanematele. Lastekaitsetöötajad leidsid, et see on tore isa eeskuju meie ühiskonnas. Autori arvates on see hea näide sellest, kuidas ka sotsiaalmeedia võib avaldada positiivset mõju isade käitumisele.

Kuna lastekaitsetöötajad teevad koostööd ka politseiga, põhiliselt küll noorsoopolitseinikega, siis tuli intervjuudest välja, et politseipraktikas on tavaline, et kui laps on millegagi hakkama saanud, siis politsei teavitab ainult ühte vanemat, tüüpiliselt on selleks ema. Sealjuures on lastekaitse poole üks isa juba pöördunud küsimusega, kui laps sai pättusega hakkama, siis miks teda ei teavitatud. Vanemad ei elanud koos ja isani jõudis info palju hiljem ning mitte otsekanaleid pidi. Kuivõrd käesoleva töö teema on keskendunud lastekaitsetöötajatele ning noorsoopolitsei ei olnud otseselt uurimuse fookuses, siis seda näidet põhjalikumalt ei käsitletud, kuid autori arvates oleks vajalik edaspidi uurida, miks politseipraktika selline on ning otsida võimalusi selle muutmiseks.

Lisaks võib edaspidi uurida konkreetsemalt juhtumeid, mis lastekaitsetöös ette tulevad ning kuidas töötajad käituvad näiteks nendega, kes koostööst keelduvad. Tundub oluline uurida ka seda, kuidas mõjutab lastekaitsetöötajate nägemusi isadest või üldse peredest nende endi lapsepõlve perekogemus. Sellele mõttele viis autori ühe intervjuus osalenud spetsialisti mõttekäik, kelle jaoks on isadel väga oluline mõju ja roll, ning ka tal endal olid oma isaga ka väga imelised suhted.

KOKKUVÕTE

Uuringu tulemustest tuleb välja, et kuigi isa rolli nähakse erinevalt, hinnatakse seda lapse kasvatamisel sama oluliseks kui ema oma. Uurimuse põhijäreldus on positiivne – lastekaitsetöötajad kaasavad isasid peaaegu alati, kui selleks on võimalus. Erandiks on toetuste määramised või taotlused, kus piisab ühe vanema päringust, kuid juhtumitöös püütakse alati mõlema vanema arvamusi ja selgitusi arvesse võtta. Kui Eestis läbi viidud varasemad uuringud ning muude riikide uuringud viitavad probleemile, et lastekaitsetöös isasid piisavalt ei kaasata, siis käesolevas uuringust võib järeldada, et võrreldes teiste riikidega oskavad Eesti lastekaitsetöötajad isasid tähele panna ja peavad nende kaasamist oluliseks.

Lastekaitsetöötajad rõhutavad, et tulemuslikuks juhtumitööks on oluline mõlema poole ehk lapsevanema ärakuulamine. Seega on kaasamisel ka väga praktiline põhjus. Ainult ühe poole selgituste põhjal ei pruugi tekkida adekvaatset nägemust olukorrast. Lisaks näitas uurimus, et isade kaasamine toetub suuresti ka osalejate väärtushinnangutele. Respondendid rõhutasid, et emadesse ja isadesse tuleb suhtuda võrdväärselt, austavalt, lugupidavalt ning hinnanguvabalt.

Laste enda jaoks on ka olulised mõlemad vanemad, isegi, kui nad seda ise ei oska selliselt väljendada. Ühe poole puudumine võib tähendada ka endas tühjuse tundmist. Kui üks vanem ei osale aktiivselt lapse elus, siis võib lapsel olla probleeme enesekindluse ja turvatunde leidmisega. Muidugi, sõltub see sellest, millal vanem lapse elust lahkus või kui kaua laps teda varem tunda sai. Sellegipoolest tahavad lapsed peaaegu alati oma pärisvanemad leida, kui nad nende elus osalenud pole.

Pereprobleemide puhul tuleb läheneda perele süsteemselt, vaid terviklik lahenduskäik ja kõikide osapooltega suhtlemine saab viia positiivse lahendini. Siiski oli uuringus viiteid sellele, et terapeutide ja lastekaitsjate eesmärgid võivad olla erinevad. Lastekaitsja otsib lapse jaoks turvalist, stabiilset elukorraldust ja –keskkonda ning lapsevanemate

normaalset suhtlust. Terapeudi ülesandeks on lahendada sügavad põhjused, millest lahkkelid üldse alguse said. Seetõttu võivad ka teenusele suunaja ootused, võrreldes reaalelu tulemiga, erineda.

Ilmnes ka, et valdavalt naissoost abistajatele toetavas süsteemis ei pruugi abivajajad mehed end hästi tunda. Isade jaoks võib lastekaitse-süsteemides kaasatud olemine osutuda väljakutseks. Isad ise on ka välja toonud, et ei tunne end alati naisspetsialistiga vabalt, sest arvavad, et ta ei suuda nende rolliga, eriti näiteks, kui on tegemist üksikisaga, samastuda. Lastekaitse-spetsialistid seevastu arvavad, et kui nende teenistuses töötaksid ka meestöötajad, siis ei oleks nende töö eriliselt efektiivsemalt tehtud.

Kuivõrd käesolev uuring keskendus üksnes uurimuses osalenud töötajate väljendatud seisukohtadele, siis ei saa selle alusel teha järeldusi kogu Eesti lastekaitsepraktika kohta. Täpsema ülevaate saamiseks tuleks analüüsida konkreetseid juhtumeid ja lastekaitsejate käitumist nendes. Samuti võib ka valimi laiendamine, mis autoril selle lõputöö raames ebaõnnestus, tulemusi muuta.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aru, A., Reinomägi, A. & Pais, M. (2011). Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole. *Sotsiaaltöö*, 4, 17–19.
- Ein, M. (2016). Isa tähtsus laste kasvatamisel Eestis sotsiaaltöötajate käsitustes. (Bakalaurusetöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51942/ein_marleen_ba_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Bernard, S. N., Whitson, M., & Kaufman, J. (2015) The Moderating Effect of Positive Father Engagement and Accessibility on a School-Based System of Care Intervention for Mental Health Outcomes of Children. *Journal of Child and Family Studies*, 24(10), 2923–2933. doi:10.1007/s10826-014-0096-0
- Coakley, T. M., Shears, J. K. & Randolph, S. D. (2015). Understanding Key Barriers to Fathers' Involvement in Their Children's Lives. *Child & Youth Services*, 35(4), 343–364. doi:10.1080/0145935X.2014.972550
- D'Andrade, A. C. & Sorhabi, N. (2016). Improving Father Involvement in Child Welfare Practice and Research: Conceptual Considerations from the Social Science Literature. *Journal of Public Child Welfare*, 10(5), 542–560. doi:10.1080/15548732.2016.1176611
- Flouri, E., Narayanan, M. K., & Midouhas, E. (2015). The cross-lagged relationship between father absence and child problem behaviour in the early years. *Child: care, health and development*, 41(6), 1090-1097. doi:10.1111/cch.12236
- Goff, S. (2012). The participation of fathers in child protection conferences: A practitioner's perspective. *Child Abuse Review*, 21, 275–284. doi:10.1002/car.2226
- Goldscheider, F., Scott, M. E., Lilja, E., & Bronte-Tinkew, J. (2015). Becoming a Single Parent: The Role of Father and Mother Characteristics. *Journal of Family Issues*, 36, 1624-1650. doi: 10.1177/0192513X13508405

- Hein, H. (2017). *Lastekaitsetöötajate tõlgendused hindamisel lapsevanemaks olemisel*. (Magistritöö). Loetud aadressil https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/55384/hein_helen_ma_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ivanova, J. (2007). Lastekaitse erialadiskursus Eesti lastekaitse käsiraamatutes. Ema ja isa käsitlemine. Ülikoolilt Tartu linnale: Sotsiaaltöö-teemaliste üliõpilasuuringute kogumik IV (lk 8–12). Loetud aadressil http://www.yti.ut.ee/sites/default/files/ssi/tudengikogumik_iv.pdf
- Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Loetud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Karu, M., Kasearu, K., & Biin, H. (2007). Isad ja lapsehoolduspuhkus [uuringuraport]. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/isadus_2007_1_.pdf
- Karu, M., Turk, P., Suvi, H., & Biin, H. (2012). *Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte*. Loetud aadressil http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf
- Kreger, R. A., & Casey, M. A. (2009). Focus Groups. A Practical Guide for Applied Research. Newbury Park: Sage.
- Kütt, K. (2011). *Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001-2010*. (Magistritöö). Loetud aadressil <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Kati-K%C3%BCtt-magistrit%C3%B6%C3%B6-1.pdf>
- Lapse õiguste konventsioon. (1991). Riigi Teataja II, 16, 56. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Lastekaitseseadus. (2014). Riigi Teataja I, 06.12.2014, 1. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024?leiaKehtiv>

- Maxwell, N., Scourfield, J., Featherstone, B., Holland, S., & Tolman, R. (2012). Engaging fathers in Child Welfare Services: a narrative review of recent research evidence. *Child & Family Social Work*, 160–169. doi:10.1111/j.1365-2206.2012.00827.x
- Morris, M. (2014). Diagnosis in Young Children: How a Father's Perceptions of Mental Health Change. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 27, 52-60. doi: 10.1111/jcap.12069
- Pent, R. (2016). *Isaks olemise pärand: lapsehoolduspuhkusel olevate isade perspektiiv*. (Bakalaurusetöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51932/pent_rine_ba_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Perekonnaseadus. (2009). Riigi Teataja I, 60, 395. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603?leiaKehtiv>
- Philip, G., O'Brien, M. (2016). Are interventions supporting separated parents father inclusive? Insights and challenges from a review of programme implementation and impact. *Child and Family Social Work. Volume 22*(2), 1114–1127. doi:10.1111/cfs.12299
- WHO (2007). *Fatherhood and Health outcomes in Europe: a summary report*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Loetud aadressil: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/69013/E91129sum.pdf
- Raudsepp, M. (2014). *Välismaal töötavate isade käsitletud kaugisaks olemisest*. (Bakalaurusetöö). Loetud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/39486/raudsepp_mari_ba_2014.pdf
- Rätsepp, R. (2008). *Isa rolli taju noorukite subjektiivse heaolu kujunemiseks*. (Magistritöö). Loetud aadressil http://ritaratsepp.weebly.com/uploads/1/4/9/0/14902230/isa_rolli_taju_noorukite_subjektiivse_heaolu_kujunemises_1.pdf

- Scourfield, J., Tolman, R., Maxwell, N., Holland, S., Bullock, A., & Sloan, L. (2012). Results of a training course for social workers on engaging fathers in child protection. *Children and Youth Services Review*, 8, 1425–1432. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.03.022>
- Selg, M. (2008). „Refleksiivsus“ ja „reflekteerimine“ pole sünonüümid ega vastandu tõendus põhisele praktikale. *Sotsiaaltöö*, 4, 48–50.
- Sinisaar, H., & Tammpuu, P. (2009). Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. *Sotsiaalministeeriumi toimetised*, 4. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/yhevanemagapered_trykki.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2011a). Laste ja perede arengukava 2012–2020. Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/lpa.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2011b). Valik vastuseid enamlevinud küsimustele isa rollist lapse elus. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/juuli_juhendmaterjal_trukis.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2013). Lastekaitse korralduse uuendamise analüüs. Lõpparuanne. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/lastekaitse_alusanaluus_pwc_2013_27.11_2.pdf
- Storhaug, A. S. (2013). Fathers' involvement with the Child Welfare Service. *Children and Youth Services Review*, 35, 1751–1759. <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.08.006>
- Strömpl, J. (2008). Tundlike teemade käsitlemise eetilise-metodoloogilised küsimused sotsiaaltöö-uuringute kontekstis Eesti näitel. Rämmer, A. (toim). Vaateid teelahkelt. *Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika aktuaalseid probleeme* (lk 143–166). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tõnurist, A. (2014). Üksikvanematest Eestis. Loetud aadressil <https://statistikaamet.wordpress.com/tag/üksikvanemad-eestis/>

Uus, M. & Vihma, P. (2011). *Kaasav poliitikakujundamine. Juhtumianalüüs laste ja perede poliitika arendamisest Sotsiaalministeeriumis*. Loetud aadressil http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanike%C3%BChiskond/emslTOF/Lapsed_ja_pered_loppraport.pdf

Lisa 1. Intervjuu kava

Respondentide taustaandmed

Arusaam isaks olemise tähendusest ja isa rollist peres üldiselt (*s.t. mitte ainult lastekaitse fookuses olevates peredes*)

- Kes on isa?
- Mida tähendab teie arvates isaks olemine?
- Mis on teie arvates isa roll lapse kasvatamisel?
- Kas ja kuidas erineb isaks olemine ja isa roll emaks olemisest ja ema rollist?
- Miks on oluline on teie arvates, et lapsel oleks võimalus luua toetav suhe oma isaga?
- Kas toetav suhe isaga on poegade ja tütarde puhul erinev? Kuidas?
- Kuidas teie hinnangul mõjutab last see, kui isa ei ela koos perega ja/või ei võta aktiivselt osa lapse elust?
- Mis teie hinnangul toetab isasid oma rolli täitmisel? Milliseid takistusi näete? Kas sellest teemast peaks avalikkuse ees rohkem rääkima?
- Kas ja kuidas on isa roll viimase 10 aasta jooksul muutunud? Aga 20a jooksul? Mis te arvate kahe isaga perekonnast?

Praktilised kogemused tööst isadega

- Kui paljude peredega hetkel töötate?
- Kui paljude perede puhul teete koostööd isaga?
  - Kuidas puutute isadega kokku oma töös? Tooge näiteid.
- Kuidas kirjeldaksite tüüpilist isa, kellega oma töös kokku puutute?
- Kuidas kirjeldaksite isa mõju lapsele oma töös olnud juhtumite põhjal?
- Kui sageli tuleb teie töös ette üksikisasisid?
- Kui mõtlete oma töökogemustele, siis mil määral on isadel piisavalt võimalusi luua toetavaid suhteid oma lapsega?
- Mille poolest erineb töö perega, kus isa on kaasatud, tööst perega, kus isa ei ole kaasatud?
- Kuidas aidata isadel luua toetavat suhet oma lapsega?
- Milliste probleemidega tulevad teie juurde isad ise?

Isade kaasamine pereprobleemide lahendamise protsessis

- Kuidas kaasate isasid töötades peredega? Milliseid meetodeid olete kasutanud? Millised neist on olnud tulemuslikud? Millised mitte? Milliseid raskusi olete

kogenud isade kaasamisel töötades perega? ... Millised teenused aitaksid teil tulemuslikumalt isasid kaasata? (Perelepitus? Pereteraapia? Paariteraapia? Psühholoogiline nõustamine? Sõltuvusravi? Midagi veel?)

- Miks peaks isasid kaasama?
- Milliseid teadmisi või oskusi eeldab töötamine isadega?
- Milliseid soovitusi annaksite kolleegile, kes sooviks teada, kuidas paremini isasid kaasata?
- Soovite veel midagi lisada?

SUMMARY

INVOLVING FATHERS IN CASEWORK OF CHILD WELFARE SERVICE, IN TARTU AND PÄRNU TOWNS EXAMPLE

Maarja Sarap

This paper describes the findings, how child welfare officers see the father's role in family and child rearing, also how officers involve fathers. There is considerable evidence that child welfare services focus on working with mothers in the child protection process and typically fail to adequately engage fathers (Coakley, 2015, pp 359; Storhaug, 2013, pp 1751; Goff, 2012, pp 282; Maxwell *et al*, 2012, pp 164; Philip & O'Brien, 2016, pp 1114). It might be because fathers are often considered as reluctant clients and if mothers say, that father has somehow abused the child, then some specialists tend to not involve father in this case. Also, Storhaug (2013, pp 1755) pointed out that social systems are built by women and are overall too feminine, some men might not feel safe enough in this environment to share their real thoughts. Moreover, this paper shows the same that fathers feel uncomfortable working with female therapist and some of them specially ask for male therapist, if sent there. In particular, single fathers feel that female therapist can not identify with his role. The empirical study focused on engaging fathers in child welfare cases. Sample consisted of child welfare service workers in two towns of Estonia – Tartu and Pärnu. Two focus-group interviews were conducted in March 2017. It turned out that all the specialists see the role of the father in different ways. It is possible that it might be related to respondents' own childhood experience with their fathers, but this study did not examine this topic. Child welfare workers found that somehow mother's and father's role in the family are different, but this might be sometimes a small difference. It appears that Pärnu's and Tartu's child welfare service officers consider fathers' involvement central to the case and engage fathers almost every time when working with the family. It must be reminded that the results of this paper reflect only the child welfare service opinions. Consequently, further study focussing on specialists' real actions and caseworks with fathers, is necessary. Moreover, asking fathers themselves, how they perceive the involvement in child welfare cases, could be useful approach.

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Maarja Sarap _____,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) enda loodud teose

_____ Isasid kaasav praktika juhtumite lahendamisel lastekaitstes Tartu ja Pärnu _____
_____ linna näitel _____
_____
_____.

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

_____ Karin Kiis _____,

(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 10.05.2017